

K19

1991

Dagdetentie

Evaluatie van een experiment

133081

tie

W

wetenschappelijk

C

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

Dagdetentie

Evaluatie van een experiment

B. Wartna

R. Aidala

133081

**U.S. Department of Justice
National Institute of Justice**

This document has been reproduced exactly as received from the person or organization originating it. Points of view or opinions stated in this document are those of the authors and do not necessarily represent the official position or policies of the National Institute of Justice.

Permission to reproduce this copyrighted material has been
granted by

Ministerie van Justitie
(The Netherlands)

to the National Criminal Justice Reference Service (NCJRS).

Further reproduction outside of the NCJRS system requires permission of the copyright owner.

Voorwoord

Dit rapport is een verslag van het WODC-onderzoek dat werd ingesteld ter evaluatie van een experiment met dagdetentie. Medio 1989 ging dit experiment in Rotterdam van start onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Justitie en de Stichting Reclassering Rotterdam. In het eindrapport van de 'Begeleidingscommissie Experiment Dagdetentie' is reeds verslag gedaan van de onderzoeksresultaten. Gezien het belang van het experiment achtten wij het echter zinvol ook zelfstandig over dit onderzoeksproject te rapporteren.

Een woord van dank gaat uit naar Martin Grapendaal die het onderzoek van dichtbij heeft begeleid. Tevens zijn wij dank verschuldigd aan de leden van de begeleidingscommissie, personeel en kader van verschillende penitentiaire inrichtingen en niet in het minst de bewoners daarvan, die ons bereidwillig te woord hebben gestaan.

Inhoud

	Samenvatting	1
1	Achtergronden en opzet experiment dagdetentie Rotterdam	3
1.1	Het idee achter dagdetentie	3
1.2	Doel en doelgroep van dagdetentie	4
1.3	Inhoud van dagdetentie	6
1.4	Uitkomsten van het experiment	7
2	Opzet evaluatie-onderzoek	9
2.1	Probleemstelling en onderzoeksvragen	9
2.2	Gegevensverzameling en interviewschema	12
2.3	Deelname, analyse en rapportage	14
3	Kenmerken onderzoeksgroepen	17
3.1	Enige achtergrondkenmerken	17
3.2	Criminaliteit	18
3.3	Inrichtingen van herkomst	19
4	Bevindingen van de gedetineerden	21
4.1	Resultaten uit de intakes en de eerste vraaggesprekken	21
4.1.1	Verwachtingen vooraf	21
4.1.2	Algemene waardering	22
4.1.3	Verhoudingen binnen de inrichting	24
4.1.4	Verlof en herintegratie	25
4.1.5	Stellingen	27
4.2	Eerste, voorlopige interpretatie van de resultaten	29
4.3	De nagesprekken	31
4.3.1	Uitval	32
4.3.2	Verschuivingen in de tijd	34
4.3.3	Vergelijking met de open inrichtingen	36
5	Discussie	41
5.1	Zachte en harde resultaten: de meerwaarde van dagdetentie	41
5.2	Het programma in dagdetentie	43
5.3	Individualisering via selectie en screening	44
5.4	Slot	45

Summary	47
Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissie	49
Bijlage 2: Introductiebrief en bereidverklaring	51

Samenvatting

Het experiment met dagdetentie in Rotterdam is onderwerp geweest van een evaluatiestudie, uitgevoerd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie (WODC). In dagdetentie volgen langgestrafte gedetineerden gedurende de laatste zes weken van hun vrijheidsstraf overdag een programma gericht op hun situatie na het ontslag. 's Avonds, 's nachts en in de weekeinden mogen zij naar huis.

Centraal in het onderzoek stonden de bevindingen van de gedetineerden die gedurende het experimentele jaar in dagdetentie waren geplaatst. Deze groep van 76 gedetineerden is op de eerste dag en in de vijfde week van hun verblijf in dagdetentie geïnterviewd. Tevens vonden er twee maanden na de invrijheidstelling gesprekken plaats met ex-deelnemers. Een controlegroep van gedetineerden uit penitentiaire open inrichtingen (poi) zorgde voor vergelijkingsmateriaal.

Het doel van het onderzoek was vast te stellen of dagdetentie een meerwaarde kan hebben boven reeds bestaande modaliteiten, in het bijzonder de open inrichting, in de voorbereiding van de terugkeer van langgestraften naar de samenleving. De resultaten van het onderzoek leren ons dat het antwoord op die vraag voorzichtig bevestigend is. De meerwaarde van dagdetentie boven plaatsingen van langgestraften in open inrichtingen blijkt vooralsnog niet te liggen op het vlak van concrete, tastbare effecten in termen van (vooruitzichten op) werk, huisvesting, scholing en wat dies meer zij. De meerwaarde van dagdetentie moet worden gezocht in meer subjectieve dimensies. (Ex-)gedetineerden die de laatste fase van hun straf doorbrachten in dagdetentie, vonden de overgang naar de vrijheid minder groot dan (ex-)gedetineerden die hun detentie afsloten in een open inrichting. De groep uit dagdetentie ervoer de laatste fase van de detentie tevens als een betere voorbereiding op de vrijlating dan de groep uit de open inrichtingen.

Bij de verklaring van deze verschillen speelt de *vorm* waarin dagdetentie is gegoten een grotere rol dan de *inhoud* ervan. Zo werd de praktische relevantie van het standaardprogramma in dagdetentie sterk wisselend gewaardeerd. Lang niet iedereen zag het nut in van elk thema en vast onderdeel van dat programma. Als algemene, positieve factoren van dagdetentie werden daarentegen wel genoemd: de intensivering van contacten op het thuisfront, de gelegenheid om de eigen zaken te regelen en de ontspannen sfeer die er in de inrichting heerste.

Vaker dan dat het geval was in de controlegroep van poi-geplaatsten, gaven deelnemers aan dat er met hun verblijf in dagdetentie op verschillende terreinen verbeteringen in hun levensomstandigheden zijn opgetreden. Maar slechts zelden werd dit door de gedetineerden in direct verband gebracht met de inhoud van het gevolgde programma. Veeleer werd het een eigen verdienste beschouwd. Ook het werk van de reclassering in de inrichting voor dagdetentie, werd doorgaans meer gezien als ondersteuning dan als daadwerkelijke hulp bij persoonlijke aangelegenheden.

De deelnemers wekten tijdens interviews vooral de indruk zichzelf voor te bereiden op hun definitieve thuiskomst. Zij maakten dankbaar gebruik van de geboden mogelijkheden te wennen aan meer bewegingsruimte en zelfstandigheid. Het voorbereidend karakter van dagdetentie huisde volgens de deelnemers voornamelijk in deze mogelijkheden. De inhoud van het standaardprogramma speelde slechts een bescheiden rol.

Het belang van het programma in dagdetentie zou kunnen worden vergroot door het sterker te individualiseren. Door het meer te doen aansluiten op verschillende behoeften onder de deelnemers, zal het per gedetineerde meer aanslaan. Daarbij zou het goed zijn voorafgaand aan de opname, door middel van screening, vast te stellen om welke behoeften het precies gaat. Deelnemers en personeel krijgen zo ook duidelijker in beeld waaraan tijdens (en eventueel na) het verblijf wordt gewerkt. Dit zou de kwaliteit van het regime van dagdetentie ten goede komen.

1 Achtergronden en opzet experiment dagdetentie Rotterdam

Begin 1987 stelde de toenmalige Staatssecretaris van Justitie een ambtelijke werkgroep in die zich moest bezighouden met de voorbereiding van een experiment op het gebied van dagdetentie. Eind 1988 ging de werkgroep op in de 'Begeleidingscommissie Experiment Dagdetentie'. Na de nodige beraadslagingen, adviesaanvragen en bijstellingen van de plannen, was inmiddels besloten tot het houden van een experiment met een looptijd van één jaar op één locatie. Op 1 mei 1989 ging dit experiment daadwerkelijk van start in het voormalig internaat voor de gestichtswacht nabij het oude huis van bewaring in Rotterdam. Vanaf die dag kunnen langgestrafte gedetineerden daar de laatste zes weken van hun straftijd vol maken. Tijdens kantooruren volgen zij een speciaal ontworpen programma. De rest van de tijd — 's avonds, 's nachts en in de weekeinden — verblijven zij thuis.

De commissie kreeg als taak het experiment in Rotterdam te begeleiden en te evalueren. De bedoeling was tot beleidsaanbevelingen te komen over een eventuele definitieve invoering van deze nieuwe vorm van tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf.

1.1 Het idee achter dagdetentie

Het Nederlandse gevangeniswezen kent bij wet de opdracht gedetineerden voor te bereiden op hun terugkeer naar de samenleving.¹ Deze opdracht heeft men in de loop der jaren overigens wisselend uitgewerkt. In de jaren zeventig werd alom gesproken van 'resocialisatie' van gedetineerden. Men wilde de vrijheidsstraf gebruiken om van de gedetineerden betere mensen te maken. Van de detentiesituatie moest een positieve werking uitgaan, ter voorkoming van toekomstig crimineel gedrag. Tegenwoordig is de doelstelling minder ambitieus. Tegenvallende resultaten na proefnemingen met diverse regimes, deden een zekere scepsis ontstaan over de haalbaarheid van het resocialisatie-ideaal. Geleidelijk groeide het besef dat de gevangenis niet de aangewezen plaats is om mensen in de gewenste richting te veranderen. In plaats daarvan mikt men met het huidige beleid daarom nog slechts op 'het terugdringen van de schade-

¹ Vastgelegd in 1953 in art. 26 van de Beginselenwet Gevangeniswezen.

lijke gevolgen van langdurige vrijheidsbeneming' en op een 'humane tenuitvoerlegging' daarvan.²

Sinds 1982 is 'detentiefasering' officieel onderdeel van dat beleid. Detentiefasering is het toenemen van vrijheden voor gedetineerden naarmate de datum van ontslag naderbij komt. De voorbereiding van de terugkeer naar de samenleving bestaat er dan in, oorspronkelijk opgelegde beperkingen geleidelijk weer weg te nemen. Door de gedetineerden allengs meer bewegingsruimte te gunnen, kunnen zij zich beter instellen op de vrijheid die hen te wachten staat en is de overgang niet al te abrupt. Een plaatsing vanuit een gevangenis naar een inrichting met een zogenaamd halfopen of open regime, waar men overdag te werk wordt gesteld en waar sprake is van weekeindverlof, is een concreet voorbeeld van detentiefasering. Opname in dagdetentie is een ander.

1.2 Doel en doelgroep van dagdetentie

Dagdetentie is dus een nieuwe vorm van detentiefasering. Het is geen straf op zich. Het komt niet in de plaats van een vrijheidsstraf, maar vormt het sluitstuk ervan. Ingeval een lange gevangenisstraf is opgelegd, wil dagdetentie een bijdrage leveren aan de voorbereiding van gedetineerden op hun terugkeer naar de vrije maatschappij. Veel verder dan dat gaat de doelstelling van dagdetentie niet, al spreekt men in het evaluatierapport van de begeleidingscommissie in bedekte termen over 'herintegratie' van gedetineerden in de maatschappij:

'In het kader van dagdetentie kan de gedetineerde met "zijn" samenleving worden geconfronteerd. Hem wordt de kans geboden de sociale functies en verantwoordelijkheden in zijn persoonlijke en maatschappelijke omgeving (weer) op zich te nemen met behulp van praktische, op de individuele behoeften afgestemde hulp en ondersteuning.'³

De bedoelde herintegratie mag echter niet gelijkgesteld worden met resocialisatie van gedetineerden. De vermindering of zelfs voorkoming van recidive, in het verleden vaak de maatstaf voor succesvolle resocialisatie, behoort *niet* tot de expliciete pretenties van dagdetentie. Zo hoog wordt er niet ingezet. Men wil hulp bieden bij problemen die spelen rond de vrijlating van personen die lange tijd zijn afgesneden van vrij maatschappelijk verkeer. De vraag of deze hulp uiteindelijk tot gevolg heeft dat de ex-gedetineerden voorgoed uit de greep van justitie blijven, rekent men niet tot het terrein en de verantwoordelijkheden van het gevangeniswezen zelf.

² Regeringsnota 'Taak en toekomst van het Nederlandse gevangeniswezen' 1982.

³ 'Dagdetentie Rotterdam, een experiment'; Evaluatierapport van de begeleidingscommissie dagdetentie. Den Haag, Ministerie van Justitie/Stichting Reclassering Rotterdam, november 1990, p. 5.

Niet iedereen die tot een vrijheidsstraf is veroordeeld, komt in aanmerking voor plaatsing in een inrichting voor dagdetentie. De doelgroep van dagdetentie is beperkt tot de categorie van zogenaamd langgestrafte gedetineerden. In Nederland wordt het predikaat 'langgestraft' vooralsnog gebruikt bij onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen van zes maanden of meer. Voor deelname aan dagdetentie is een ondergrens van acht maanden aangehouden. De beslissing dagdetentie alleen toe te passen bij langgestrafte ligt voor de hand. Immers hoe langer de straf, des te groter is de kans dat er problemen ontstaan die met de detentie van doen hebben, en des te meer is gerichte begeleiding geïndiceerd bij de overgang van detentie naar vrijheid.

Bij de formulering van de selectiecriteria voor dagdetentie heeft men aansluiting gezocht bij die voor plaatsingen in de penitentiaire open inrichtingen. Ook voor de open inrichtingen geldt acht maanden onvoorwaardelijk als ondergrens voor opname. Om in aanmerking te komen voor plaatsing in een open inrichting, zullen de gedetineerden in de inrichting van herkomst blijk moeten hebben gegeven van een zekere positieve houding ten opzichte van de detentie, de medegedetineerden en het personeel. Dit geldt ook voor de aspirant-deelnemers aan dagdetentie. Eigen aan de selectiecriteria van dagdetentie is wel dat het strafresistant ongeveer 6 weken moet bedragen en dat de gedetineerden over een huisadres beschikken op maximaal 1 uur reizen van de inrichting van dagdetentie. Ten slotte wordt een minimum aan vaardigheden verondersteld om het programma te kunnen volgen, en mag plaatsing niet op al te grote maatschappelijke weerstanden stuiten. De laatste randvoorwaarden gelden ook weer voor de open inrichtingen.

De selectieprocedure bij dagdetentie loopt volledig parallel aan die voor de open inrichtingen. De gedetineerde dient een verzoek tot plaatsing in bij de directeur van zijn of haar inrichting. Die richt zich vervolgens tot de penitentiaire consulent van het betreffende rayon en deze stuurt de aanvraag, inmiddels van advies voorzien, aan de Selectie Advies Commissie voor penitentiaire (half)open inrichtingen. Deze laatste instantie beslist uiteindelijk. Het hoofd van dagdetentie is bij de selectievergaderingen van deze commissie aanwezig.

Hoewel de selectiecriteria voor dagdetentie goeddeels overeenkomen met die van de penitentiaire open inrichtingen, is het niet zo dat een gedetineerde eerst geplaatst moet zijn geweest in een open inrichting alvorens hij of zij kan deelnemen aan dagdetentie. Ook langgestrafte afkomstig uit een huis van bewaring, een gevangenis of een halfopen inrichting kunnen in dagdetentie worden geplaatst, mits zij voldoen aan de genoemde criteria. Maar deze selectiecriteria zorgen er wel voor dat de doelgroep van dagdetentie in feite overeenkomt met de doelgroep van de penitentiaire open inrichtingen. Komt men in aanmerking voor een plaats in een open inrichting (los van de vraag of men daar ook wordt geplaatst) dan kan men in principe ook naar dagdetentie en omgekeerd. Dit, gevoegd bij het feit dat zowel dagdetentie als het regime van de penitentiaire open inrichtingen een specifieke uitwerking is van het begrip

detentiefasering en beide regimes de gedetineerden dus beogen voor te bereiden op hun definitieve terugkeer naar de samenleving, maakte het zinvol de modaliteiten in het onderzoek met elkaar te vergelijken. Hoe dit precies in zijn werk is gegaan, wordt in hoofdstuk 2 toegelicht. Eerst volgt enige uitleg over de inhoud van dagdetentie.

1.3 Inhoud van dagdetentie

Vlakbij het oude huis van bewaring in Rotterdam is de villa die ooit dienst deed als internaat voor de Gestichtswacht, verbouwd tot Inrichting voor dagdetentie. Het vrijstaande huis heeft een voortuin en een grote achtertuin. Op de begane grond bevinden zich de huis- en eetkamer, de keuken, een opslagkamer en een kantoortje. De trap naar boven leidt naar de kamer van het hoofd dagdetentie en twee werkkamers. Op de tweede etage bevindt zich de zolder.

Het huis biedt plaats aan maximaal 12 gedetineerden. Meestal is de bezetting 10. Men streeft ernaar elke maandag twee nieuwe deelnemers op te nemen. De vrijdag daarvoor zijn er dan twee anderen weggegaan. De wisselende groep gedetineerden staat onder begeleiding van een staf bestaande uit een hoofd en twee medewerkers. De laatsten treden op als groepsleiders. Daarnaast zijn er twee deeltijdwerkers van de Stichting Reclassering, begeleid door een teamcoördinator en ten slotte een aantal medewerkers die op freelancebasis bepaalde onderdelen van het programma verzorgen.

Het programma van dagdetentie kent een cyclus van zes weken. Elke deelnemer doorloopt zo'n cyclus. Hoofdbestanddelen zijn arbeid, informatie-overdracht, sociale vaardigheden en hulpverlening.⁴ De hulpverlening bestaat uit groepsmaatschappelijk werk en individuerichte counselling en wordt verzorgd door medewerkers van de Stichting Reclassering. De sociale-vaardigheids-trainingen betreffen onderwerpen die door de deelnemers zelf worden aange dragen, en worden geleid door de twee groepsleiders. Informatie-overdracht vindt plaats rond zes vaste weekthema's: werk en werkloosheid, opleiding en scholing, wonen, sociale contacten, persoonlijke verzorging en tenslotte vrijetijdsbesteding. Voor de presentatie van de thema's worden doorgaans mensen van buitenaf ingeschakeld. Soms vinden er gezamenlijke excursies plaats. De inhoud van het groepsmaatschappelijk werk sluit aan bij het thema van de week. De arbeid bestaat uit het repareren van speelgoed, het onderhoud van de (moes)tuin en huishoudelijke werkzaamheden. Voor dit laatste stelt men elke week twee gedetineerden aan. Naast de weekthema's en de reeds genoemde

⁴ Op grond van tussentijdse resultaten zijn er gedurende de experimentele periode enige veranderingen in het programma doorgevoerd. Er wordt hier dus een momentopname van dat programma gegeven.

Schema 1: Weekrooster in dagdetentie

tijd	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag
08.30	intro- ductie thema	arbeid	externe afspraken of individuele reclassering	thema	thema
09.00				groep reclassering	
10.30 11.00				deelnemers- overleg	
12.30	groep reclassering	lunch	lunch	lunch	lunch
13.00	lunch				
14.00	arbeid				
16.30		thema	sociale vaardig- heden	arbeid	week- evaluatie
					arbeid + exit

wekelijks terugkerende onderdelen bevat het programma in dagdetentie nog: de weekevaluatie, het deelnemersoverleg, individuele introductie- en exitgesprekken, lunches en de zogenaamde externe afspraken, een dagdeel waarop deelnemers buiten de inrichting persoonlijke aangelegenheden kunnen regelen. Al deze onderdelen worden per week ingepast in een rooster. Voor de deelnemers begint het programma dagelijks om 08.30 uur en meestal is voor 17.00 uur iedereen de deur uit. Schema 1 laat het algemeen rooster zien.

1.4 Uitkomsten van het experiment

Toen eenmaal vaststond dat het experiment doorgang zou vinden, stelde de begeleidingscommissie een stuurgroep in die de dagelijkse gang van zaken rond de inrichting zou begeleiden. Deze groep was samengesteld uit het hoofd van de inrichting voor dagdetentie, de teamcoördinator van de reclassering en de plaatsvervangend groepsmanager Midden-West van het Ministerie van Justitie. Op elke vergadering van de begeleidingscommissie deed de stuurgroep verslag van de voortgang van het experiment.

Naast het instellen van de stuurgroep heeft de begeleidingscommissie het WODC gevraagd een begeleidend onderzoek te doen naar het verloop van het

experiment. Het WODC zou zich bij dit onderzoek beperken tot de empirische kanten van de zaak. Vraagstukken van juridische, financiële en anderszins organisatorische aard zouden in de begeleidingscommissie zelf aan de orde komen. In bijlage 1 wordt de samenstelling van de begeleidingscommissie gegeven.

Het experiment in Rotterdam ging, als gezegd, 1 mei 1989 van start. Een jaar later, op 9 mei 1990, werd op een studiedag voor het penitentiaire veld en de pers verslag gedaan van tussentijdse resultaten. Eind 1990 ten slotte, bracht de begeleidingscommissie haar eindrapport uit. Daarin hanteerde zij drie indicatoren voor de mate van succes van het experiment:

1. het aantal gedetineerden dat het programma tot een goed einde bracht;
2. de waardering van de gedetineerden voor dagdetentie in het algemeen;
3. de waardering van de gedetineerden voor onderdelen van het dagprogramma in het bijzonder.

Op grond van de praktijkervaringen en de bevindingen van het onderzoek concludeerde de begeleidingscommissie in haar rapport dat het experiment geslaagd mag worden genoemd. Slecht één gedetineerde op 120 deelnemers moest gedurende de experimentele periode worden teruggeplaatst naar een gesloten inrichting. De waardering van de gedetineerden voor het algemene regime van dagdetentie was groot, hoewel de waardering van het dagprogramma lager uitviel.

In haar aanbevelingen stelde de commissie daarom voor dagdetentie als executiemodaliteit te continueren en verder te ontwikkelen. In Rotterdam is men inderdaad doorgedaan en het ligt in de bedoeling de formule van dagdetentie ook elders in het land toe te passen. Momenteel werkt men op het departement aan de inrichting van nog eens drie huizen voor dagdetentie.

2 Opzet evaluatie-onderzoek

In het voorgaande hoofdstuk is een omschrijving gegeven van de vorm en inhoud van het experiment en werd al enigszins vooruitgelopen op de uitkomsten ervan. In de volgende hoofdstukken van dit rapport zal de aandacht meer precies worden gericht op het onderzoek van het WODC en het centrale thema daarvan, te weten de ervaringen van de gedetineerden in het experiment.

2.1 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Aan de hand van de indicatoren die in paragraaf 1.4 zijn opgesomd, stelde de begeleidingscommissie vast dat het experiment in Rotterdam een succes is geweest. Voor een wetenschappelijke evaluatie van het experiment zijn deze indicatoren echter niet voldoende. Op de eerste plaats zijn het strikt gezien geen criteria. De indicatoren bevatten geen omslagpunt dat de grens aangeeft tussen het welslagen en mislukken van het experiment. Met betrekking tot de eerst genoemde indicator bijvoorbeeld, was op voorhand onduidelijk hoeveel deelnemers er moeten uitvallen voordat het project als mislukt wordt beschouwd. Op de tweede plaats, en in het verlengde van het vorige, zijn de indicatoren niet geïjkt. Wat betekent het bijvoorbeeld dat de deelnemers het programma in dagdetentie maar matig hebben kunnen waarderen? Is dat programma dan niet goed of is het oordeel van de gedetineerden plots niet alles zeggend?

In de huidige formulering ontbreekt het de indicatoren aan een extern referentiepunt dat reliëf geeft aan het succes van het experiment. Een verwijzing naar het toekomstig functioneren van de deelnemers aan dagdetentie in de vrije maatschappij zou zo'n referentiepunt kunnen zijn. Een vooraf bepaald percentage deelnemers moet aan een baan zijn geholpen of recidiveert niet binnen een bepaalde termijn. Dat dit soort criteria niet wordt aangehouden, is weliswaar geheel in lijn met de bescheiden pretenties van het project (het experiment is opgezet om de langgestraften te begeleiden en niet om hen voor altijd op het rechte pad te houden), maar daarmee blijft de vraag hoe het succes van dagdetentie moet worden bepaald.

Het succes van het experiment kan echter ook worden vastgesteld door passend vergelijkingsmateriaal te gebruiken. De resultaten van dagdetentie krijgen reliëf door ze af te zetten tegen resultaten van een reeds langer bestaande

executiemodaliteit. Een systematische vergelijking tussen dagdetentie en de penitentiaire open inrichtingen dringt zich dan op. Het doel en de doelgroep van beide modaliteiten stemmen immers overeen: voorbereiding van de terugkeer van langgestraften naar de samenleving.

De indicatoren die door de begeleidingscommissie zijn gehanteerd, vinden een extern referentiepunt in de bestaande praktijk van plaatsingen in open inrichtingen. De gedachte daarbij is dat als dagdetentie een eigen plaats wil verdienen in het penitentiair bestel, het zich, op zijn minst op bepaalde aspecten, in positieve zin zou moeten onderscheiden van bestaande regelingen in detentiefasering. Daarbij moet men wel beseffen dat dagdetentie zich in een experimenteel stadium bevindt en een vergelijking met een meer gevestigde vorm van detentiefasering alleen op zijn plaats is als men dat in aanmerking neemt. Het zou kunnen voorkomen dat de resultaten van dagdetentie ten opzichte van de open inrichtingen tegenvallen, maar dat er tegelijkertijd duidelijke aanwijzingen gevonden worden die op zich gemakkelijk tot kwaliteitsverbetering van de formule van dagdetentie kunnen leiden. Bij de afrekening dient dan met deze aanwijzingen rekening gehouden te worden.

Teneinde het succes van het experiment te kunnen bepalen, is er in het onderzoek dus een vergelijking gemaakt tussen dagdetentie en het regime van de open inrichtingen. Er is uitgegaan van een vergelijking van een 'experimentele' groep, de gedetineerden in dagdetentie, en een 'controlegroep', gedetineerden in open inrichtingen. Dit leidde tot de volgende probleemstelling voor het evaluatie-onderzoek, namelijk:

of dagdetentie een meerwaarde heeft of kan hebben boven bestaande executiemodaliteiten in detentiefasering, in het bijzonder de open inrichtingen, in de voorbereiding van langgestraften op hun terugkeer naar de samenleving.

Om uitspraken te kunnen doen over de eventuele meerwaarde van dagdetentie, is gebruik gemaakt van een viertal hoofdvragen van onderzoek. Deze vragen geven de onderwerpen weer die in het onderzoek aan bod zouden komen. Elk van de vragen werd verder uitgesplitst en mondde zo uit in specifiek gerichte acties ter verzameling van gegevens. Hoe de dataverzameling is uitgevoerd, wordt besproken in de volgende paragraaf. Hier worden eerst de vier hoofdvragen van onderzoek gegeven en nader toegelicht.

1. Wat is de samenstelling van de groep deelnemers aan het experiment?
2. Hoe verloopt het experiment in termen van beheersbaarheid van het regime van dagdetentie?
3. Hoe ervaren de gedetineerden in dagdetentie het regime in het algemeen en het dagprogramma in het bijzonder?
4. Hoe verliep de overgang vanuit dagdetentie naar de samenleving en hoe verhoudt zich dit met de overgang vanuit de open inrichtingen?

ad 1. Samenstelling deelnemersgroep

Om een beeld te krijgen van de groep gedetineerden in het experiment, werden tal van persoonskenmerken van de deelnemers in dagdetentie nagegaan: geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, woon- en werksituatie vóór de detentie, soort delict, strafduur enz. Geen van de zojuist genoemde kenmerken was op voorhand een selectie criterium voor deelname aan dagdetentie. Maar wellicht is dat anders na de experimentele periode, als zou blijken dat een specifieke subgroep het in dagdetentie goed (of juist slecht) zou hebben gedaan.

Ook van de controlegroep, de langgestraften die in een open inrichting geplaatst werden, zijn de achtergronden opgetekend. Voordat immers de effecten van dagdetentie kunnen worden afgezet tegen die van plaatsingen in een open inrichting, dient duidelijk te zijn of de groepen gedetineerden in de onderscheiden modaliteiten inderdaad overeenkomen. De doelgroepen voor deze modaliteiten mogen dan in principe gelijk zijn (langgestraften met een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van minstens 8 maanden), maar dat wil nog niet zeggen dat de groepen op alle belangrijke kenmerken vergelijkbaar zijn. Zo zouden bijvoorbeeld verschillen in gemiddelde strafduur tussen de experimentele groep en de controlegroep een directe vergelijking van dagdetentie met de open inrichtingen in de weg kunnen staan, omdat er een mogelijk verband is tussen de duur en de beleving van de detentie.

ad 2. Beheersbaarheid regime dagdetentie

Bij de tweede hoofdvraag was de organisatie van dagdetentie het object van onderzoek. Nagegaan werd hoe de begeleiding van gedetineerden was geregeld. Wat was bijvoorbeeld de rol van de externe deskundigen? En van het hoofd dagdetentie? Voorts de vraag of het dagprogramma liep zoals het gepland was en welke bijstellingen men doorvoerde. De inschatting van het personeel van hun werksituatie, van de inzet van de deelnemers en van de mogelijkheden om iets voor hen te betekenen, komen hier aan bod, maar ook of er zich gedurende het experimentele jaar incidenten voordeden en hoe daarop gereageerd werd. Kortom, het reilen en zeilen van de inrichting voor dagdetentie stond bij deze onderzoeksvraag centraal.

ad 3. Beleving dagdetentie

Dagdetentie kenmerkt zich door de hoge mate van vrijheid voor de gedetineerden enerzijds en het dagprogramma anderzijds. Het eerste facet beoogt, zoals de begeleidingscommissie het formuleert, de langgestraften een kans te bieden de sociale functies en verantwoordelijkheden in hun persoonlijke omgeving (weer) op te nemen. Het dagprogramma op haar beurt is er om van nut te zijn voor de gedetineerde in zijn aanloop terug naar de samenleving. Van belang is vast te stellen of beide doelen werden gehaald. In gesprekken met deelnemers werd daarom gevraagd hoe zij dagdetentie beleefden met betrekking tot de contacten thuis, de vrijheid die zij genoten en de mogelijke druk die daarvan

uitging op hun motivatie tot verdere deelname. Voorts werd nagegaan hoe de gedetineerden het verblijf in de inrichting ervoeren, hoe nuttig zij het dagprogramma achtten en of dit hen daadwerkelijk iets opleverde.

ad 4. Overgang naar samenleving

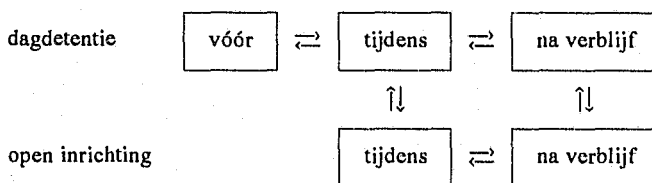
Zowel in de open inrichtingen als in dagdetentie vindt de overgang van gedetineerden naar de samenleving feitelijk reeds plaats tijdens het verblijf in de respectievelijke inrichtingen. In zekere zin overlapt de vierde onderzoeksvraag daarom de derde. Maar het spreekt voor zich dat ook na de definitieve vrijlating het proces van herintegratie van kracht is. In vraaggesprekken twee maanden na de invrijheidstelling is getracht zowel bij ex-deelnemers aan het experiment als bij oud-bewoners van een open inrichting de uitwerking van dit proces na te gaan. Herintegratie werd daarbij opgevat als 'het zich bezighouden met voorkomende problemen'. De persoonlijke omstandigheden op velerlei gebied werden besproken, waarbij de aandacht met name werd gericht op de vraag in hoeverre de laatste fase van de detentie op deze omstandigheden van invloed was geweest.

2.2 Gegevensverzameling en interviewschema

De onderzoeksvragen die in de vorige paragraaf zijn opgesteld, zijn op verschillende wijzen uitgewerkt. Voordat hierop wordt ingegaan, moet worden opgemerkt dat de tweede onderzoeksvraag, die ten aanzien van de organisatie van dagdetentie, in de loop van het onderzoek steeds verder op de achtergrond is geraakt. Op de vergaderingen van de begeleidingscommissie deed de stuurgroep steeds verslag van de dagelijkse gang van zaken in en om de inrichting van dagdetentie. Zij meldde voorkomende veranderingen in personele bezetting en in het dagprogramma. Van noemenswaardige incidenten was gedurende de experimentele periode daarenboven geen sprake. De onderzoekers hadden aan dit alles weinig toe te voegen en konden zich daarom concentreren op de ervaringen van de gedetineerden in het experiment. In wat volgt zal daarom nog slechts zijdelings worden ingegaan op kwesties die oorspronkelijk tot de tweede onderzoeksvraag behoorden. De overige vragen betroffen de gedetineerden en zullen daarom wel ruimschoots aan bod komen.

De eerste onderzoeksvraag kon goeddeels beantwoord worden aan de hand van bestaande administratie enerzijds en informatie van de Justitiële Documentatiedienst anderzijds. De inschrijvingskaarten die gebruikt worden in de penitentiaire inrichtingen bevatten veel informatie over de gedetineerden. Geslacht, leeftijd, nationaliteit, woonplaats, burgerlijke staat, strafduur en de inrichting waarvan men werd overgeplaatst konden zo worden vastgesteld. Bij de Justitiële Documentatiedienst werden, na autorisatie, gegevens opgevraagd met betrekking tot eventuele eerdere strafbare feiten en hun afdoeningen. Gegevens

Schema 2: Globale opzet interviews

over etnische achtergrond, woonsituatie, ouderschap, gevolgde (school)opleidingen, arbeidsverleden werden in interviews opgedaan.

Antwoorden op de derde en vierde onderzoeksvraag zijn gezocht met behulp van vragenlijsten en interviews. De deelnemers aan het experiment vulden zelf bij binnenkomst in de inrichting een intake-formulier in. In de vijfde week van hun verblijf in dagdetentie werden de deelnemers op vrijwillige basis geïnterviewd. Het betrof halfgestructureerde interviews, waarbij de respondent aan het woord werd gelaten over zijn bevindingen, maar de onderzoeker ervoor zorgde dat hij in ieder geval antwoord kreeg op een groot aantal standaardvragen.

Tijdens avondbezoeken aan een vijftal open inrichtingen werd aan de gedetineerden die bereid waren mee te werken aan het onderzoek, een vragenlijst overlegd die zij, onder begeleiding van de onderzoekers, zelf konden invullen.

De respondenten uit beide groepen werden voorts uitgenodigd tot een zogenaamd nagesprek, een halfgestructureerd interview dat ca. twee maanden na de vrijlating werd gehouden en waarin ook een aantal vragen uit de eerdere interviews herhaald werd. Zowel uit praktische als inhoudelijke overwegingen is er voor een termijn van twee maanden gekozen. Aan de ene kant diende het onderzoek binnen afzienbare tijd na beëindiging van het experiment te zijn afgerond. Anderzijds is het alleen kort na de invrijheidstelling nog goed mogelijk, veranderingen in de levenssfeer van de ex-gedetineerden direct te verbinden met effecten uit de laatste fase van de detentie.

Schema 2 geeft het interviewschema zoals dat er, met de verschillende meetmomenten onder de twee onderscheiden groepen gedetineerden, uitziet.

Met het afnemen van de intake-vragenlijst op de eerste dag van het verblijf werden de verwachtingen van de deelnemers ten aanzien van dagdetentie nagegaan. Op grond van de gesprekken met de gedetineerden tijdens hun verblijf in de respectievelijke inrichtingen, was het mogelijk een vergelijking te maken tussen de detentiebeleving in dagdetentie en in de penitentiaire open inrichtingen. In interviews twee maanden na de invrijheidstelling tenslotte, kon de nawerking van de onderscheiden regimes worden opgetekend.

De vragenlijsten werden speciaal voor dit onderzoek ontworpen. Dat kon moeilijk anders gezien het oorspronkelijke karakter van het onderwerp. Geijkte

meetinstrumenten met een op voorhand bekende validiteit en betrouwbaarheid konden derhalve niet worden ingezet. De aard van de gebruikte meetinstrumenten, halfgestructureerde interviews, maakt het ook onmogelijk achteraf een eenduidige maat te geven voor de kwaliteit van de metingen.

De gebruikte vragenlijsten bevatten een reeks van standaardvragen met een beperkt aantal gesloten antwoordcategorieën op nominaal of ordinaal niveau. Bij de meeste vragen werd plaats ingeruimd voor verdere toelichting van de gekozen categorie. De interviews leverden dus zowel kwantitatief als puur kwalitatief materiaal op. De kwalitatieve gegevens vormden de achtergrond voor de interpretatie van het cijfermateriaal.

2.3 Deelname, analyse en rapportage

Alle gedetineerden die vóór 1 mei 1990 uit dagdetentie werden ontslagen, hebben aan het onderzoek meegedaan. Dat betekent dat 76 deelnemers aan het experiment het vragenformulier van de intake hebben ingevuld. Deze 76 deelnemers zijn tevens geïnterviewd in de vijfde week van hun verblijf in dagdetentie. Deelname aan het onderzoek was uiteraard niet verplicht, maar zowel het besef dat het om een experiment ging, als de medewerking van de staf en de opstelling van de interviewer zorgden voor een responspercentage van 100%. Twee maanden na de invrijheidstelling was de bereidheid tot deelname aanmerkelijk kleiner. Uiteindelijk werd er met 30 respondenten een nagesprek gehouden.

De controlegroep bestond uit 60 poi-geplaatsten, uit vijf verschillende inrichtingen. Er werden bezoeken gebracht aan de open inrichtingen in achtereenvolgens Middelburg, Almelo, Roermond, Warnsveld en Grave. Tijdens de bezoeken werd, na een inleiding waarin het doel van het onderzoek werd uitgelegd, de aanwezige gedetineerden gevraagd een vragenlijst in te vullen. Gemiddeld 70% van de gedetineerden ging hierop in. Dat leverde het totaal op van 60 respondenten. Slechts 16 daarvan hebben deelgenomen aan een nagesprek. Op de betekenis van deze relatief grote uitval bij de nagesprekken, zowel onder de experimentele groep als onder de controlegroep, wordt later ingegaan (paragraaf 4.3.1).

De afgenomen vragenlijsten en interviews leverden, als gezegd, zowel kwantitatief als kwalitatief materiaal op. De analyse van de cijfermatige gegevens bestond voornamelijk uit rechte tellingen of berekening van het groepsgemiddelde van de gekozen antwoordcategorieën. Bij de vergelijking van de experimentele groep met de controlegroep werd gebruik gemaakt van kruistabelleringen en zogenaamde t-tests voor verschillen tussen groepsgemiddelden. Voor verbanden tussen andere variabelen werden correlatiecoëfficiënten of regressie-analyse toegepast. Bij de gebruikte technieken is een significantieniveau van 5% aangehouden.

In de hoofdstukken die volgen, worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. De indeling daarbij is grofweg als volgt. In hoofdstuk 3 zal worden ingegaan op de achtergronden van de deelnemers aan dagdetentie. Daarbij komt ook de vraag van de vergelijkbaarheid van de experimentele groep met de controlegroep aan de orde. In hoofdstuk 4 worden eerst de resultaten behandeld uit de intakes en de interviews die zijn gemaakt tijdens het verblijf in dagdetentie. Daarna komen de gegevens uit de nagesprekken aan bod. Steeds zal daarbij, waar dat mogelijk is, een vergelijking worden gemaakt met resultaten uit de controlegroep. In hoofdstuk 5 tenslotte zullen de resultaten in samenhang worden besproken en worden de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek geformuleerd.

3 Kenmerken onderzoeksgroepen

3.1 Enige achtergrondkenmerken

Als gezegd, zijn er in eerste instantie 76 gedetineerden in dagdetentie onderzocht. De gemiddelde *leeftijd* van de ondervraagde deelnemers aan het experiment was ten tijde van binnenkomst in de inrichting 35 jaar. De jongste deelnemer was 20, de oudste 59. De modale leeftijd bedroeg 28 jaar.

Ruim de helft van de 76 deelnemers had een Nederlandse *etnische* achtergrond; 22% was van Surinaamse afkomst. De etniciteit van de overige 21% liep verder uiteen.

Het *opleidingsniveau* van de deelnemers aan dagdetentie bleek voor 56% lbo of lager. Nog eens 29% volgde ooit een middelbare opleiding, zoals mts of mavo. Slechts enkelen hadden hoger voorbereidend onderwijs of hoger voortgezet onderwijs achter de rug.

Iets meer dan de helft van de deelnemers aan dagdetentie had *werk* direct voorafgaand aan de detentie. Daarvan gaf weer de helft, dat wil zeggen 24% van de totale deelnemersgroep, op een eigen bedrijf(je) te hebben, terwijl 15% van het totaal ongeschoold werk deed vlak voor de detentie.

Over de *woonomstandigheden* het volgende. Circa 59% van de deelnemers aan dagdetentie verbleef 's avonds en 's nachts bij hun partner en/of kinderen op het vaste adres van voor (en na) de detentie. Van sommige alleenstaanden (22% van het totaal) is bekend dat ze speciaal voor dagdetentie een onderkomen hebben gezocht. Bij familie (17%) woonden veelal jongere of gescheiden deelnemers.

Op de tot nu toe genoemde variabelen zijn tussen de experimentele groep uit dagdetentie en de controlegroep uit de open inrichtingen; op één uitzondering na, geen significante verschillen aangetroffen. In dagdetentie kwamen in de experimentele periode significant meer mensen met een Surinaamse achtergrond terecht dan in de open inrichtingen: 22% in dagdetentie tegen 10% van de 60 poi-geplaatsten. Voor het overige was de verdeling op de variabelen onder de controlegroep globaal dezelfde als onder de deelnemers van dagdetentie. Op leeftijd, opleidingsniveau, werk- en woonomstandigheden werden geen verschillen tussen de onderscheiden groepen geconstateerd.

Rest hier nog slechts de bespreking van de variabele sekse. Een van de vernieuwende aspecten van de formule van dagdetentie is de mogelijkheid van

gemengde detentie. Zowel langgestrafte mannen als langgestrafte vrouwen komen in aanmerking voor plaatsing in dezelfde inrichting. De begeleidingscommissie zag op voorhand geen beletselen om mannen en vrouwen samen in dagdetentie te houden en was benieuwd hoe dit in de praktijk zou uitwerken. Helaas bleek het niet goed mogelijk deze variabele in de analyses van dit onderzoek te betrekken. In het experimentele jaar werden slechts 5 vrouwen in dagdetentie opgenomen, waarvan er maar twee behoorden tot de ondervraagde groep deelnemers. Dit leverde te weinig empirisch materiaal om stelselmatig zinvolle uitspraken te kunnen doen over het fenomeen gemengde detentie. Wel kan op grond van onderzoeksgegevens gesteld worden dat de mannelijke deelnemers over het algemeen positief reageerden op de *mogelijkheid* van gemengde groepen in dagdetentie (80%). De begeleidingscommissie zag in de (beperkte) praktijkervaringen overigens geen aanleiding de proefneming met gemengde detentie stop te zetten.

3.2 Criminaliteit

Gezien de aard van het experiment is er wat betreft de mate van criminaliteit van de deelnemers, voornamelijk gekeken naar die delicten waarop een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf volgde. De selectiecriteria voor dagdetentie maken dat alle deelnemers tot ten minste acht maanden waren veroordeeld, maar de onderlinge verschillen in strafmaat voor het laatst gepleegde delict bleken nogal groot te zijn. Gemiddeld gesproken werden de deelnemers tot 34 maanden onvoorwaardelijk veroordeeld (overigens met inbegrip van de periode van vroege invrijheidstelling). Van de 76 deelnemers aan het experiment waren er echter 21 met een strafmaat van meer dan drie jaar en 20 die niet langer dan één jaar te gaan hadden. De modale score op deze variabele was 12 maanden. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat zulke aanzienlijke verschillen in strafduur, van invloed zijn geweest op de beleving van de zes weken die men in dagdetentie verbleef. Dat zal dan bij de analyses moeten blijken.

De aard van het delict waarvoor men was veroordeeld, liep uiteen. Overtreiders van de opiumwet maakten de grootste groep uit (30%). Daarna kwamen veroordeelden van vermogensdelicten, vermogensdelicten met geweld en geweldsdelicten (elk 17%). Maar ook fraudeurs, plegers van zedendelicten en verkeersdelinquenten werden in het experimentele jaar in dagdetentie opgenomen.

Ook met betrekking tot het aantal veroordelingen tot onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen is het een en ander nagegaan. De helft van de deelnemersgroep was ooit eerder gedetineerd. Gemiddeld over de gehele groep, werden de deelnemers aan het experiment 2,8 keer tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf veroordeeld. De totale strafduur per gedetineerde was daarbij gemiddeld 38,3 maanden. Vijf van de 76 respondenten werden ooit tot een langere vrijheidsstraf veroordeeld dan voor het laatst gepleegde delict.

Tabel 1: Experimentele en controlegroep naar type inrichting van herkomst, in %
($n_1=76$, $n_2=60$)

	hvb	gev	hoi	poi	overig
dagdetentie	15	4	39	39	3
open inrichting	15	13	70	-	2

De vergelijking met de controlegroep van poi-geplaatsten leverde ook op de variabelen met betrekking tot criminaliteit *geen* significante verschillen op. De gemiddelde strafduur voor het laatst gepleegde delict, de verdeling naar type delict, het percentage aan recidivisten, het gemiddeld aantal veroordelingen en de totaal opgelegde strafduur van de mensen uit de penitentiaire open inrichtingen weken niet significant af van die van de deelnemers aan het experiment met dagdetentie.

3.3 Inrichtingen van herkomst

Op grond van de tot nu toe besproken variabelen kan worden gesteld dat er weinig of geen verschillen zijn aangetroffen tussen de experimentele groep en de controlegroep. Dat is gunstig. De overeenkomsten in achtergronden van beide groepen betekent dat eventuele verschillen in detentiebeleving meer direct mogen worden toegeschreven aan verschillen in de regimes waaronder de laatste fase van de detentie werd doorgebracht.

Dat beide groepen overeenkomen wat betreft hun achtergronden is gunstig, maar niet verwonderlijk. Zij vormden immers beide een selectie uit dezelfde populatie en bovendien kwam een aantal deelnemers aan het experiment juist vanuit een penitentiaire open inrichting naar dagdetentie.⁵ Dat blijkt uit tabel 1.

De cijfers tonen dat het overgrote deel van de deelnemers aan het experiment uit (half)open setting afkomstig was. Nu hebben over het afgelopen jaar voornamelijk overwegingen van praktische aard deze situatie in de hand gewerkt. De bekendheid van dagdetentie was in de (half)open inrichtingen aanvankelijk groter dan in de gesloten inrichtingen. Maar men zou ook om een principiële reden kunnen bepalen dat opname in dagdetentie aan dient te sluiten op een verblijf in een (half)open inrichting. En wel omdat dagdetentie qua detentiefasering in het verlengde zou liggen van het regime van de (half)open

⁵ Het is overigens niet zo dat deze deelnemers ook tot de controlegroep behoorden. In dit onderzoek worden de bevindingen van langgestraften die hun detentie afsloten in dagdetentie, geplaatst tegenover die van langgestraften die hun detentie afsloten in een open inrichting.

inrichtingen. Gelet op de instroomcijfers van de open inrichtingen, suggereert het bovenstaande overzicht de typische gang van een langgestrafte door de verschillende inrichtingen. Vanuit de gesloten setting van huis van bewaring of gevangenis naar een penitentiare halfopen inrichting. Vervolgens naar een penitentiare open inrichting, om tenslotte de straf te beëindigen in dagdetentie. Gezien het toenemen van de vrijheden voor de gedetineerde is hier dan inderdaad sprake van detentiefasering. Maar gezien de verschillen in activiteitenprogramma's lijkt dat minder het geval. De dagelijks terugkerende arbeid in de open inrichtingen heeft weinig weg van het vormingsprogramma in dagdetentie. Later wordt hier nog even op teruggekomen, maar eerst wordt ingegaan op de bevindingen van de gedetineerden die aan het experiment in Rotterdam hebben deelgenomen.

4 Bevindingen van de gedetineerden

4.1 Resultaten uit de intakes en de eerste vraaggesprekken

In deze paragraaf worden onderzoeksgegevens besproken die zijn verzameld tijdens het verblijf van de gedetineerden in dagdetentie. Bij binnenkomst in de inrichting hebben de deelnemers een intake-vragenformulier ingevuld. Het ging hierbij vooral om de verwachtingen die men op dat moment van dagdetentie had. In de vijfde week van het verblijf in dagdetentie werd elke deelnemer geïnterviewd over zijn ervaringen. Allerlei aspecten kwamen daarbij aan bod. Zowel de detentiebeleving buiten als binnen de inrichting werd onder de loep genomen. Op sommige punten konden de antwoorden van de deelnemers aan het experiment worden vergeleken met antwoorden uit de controlegroep van poi-geplaatsten.

4.1.1 Verwachtingen vooraf

Allereerst wordt gekeken naar het verwachtingspatroon van de deelnemers aan dagdetentie. Bij binnenkomst is aan de deelnemers van het experiment gevraagd waarom zij naar dagdetentie wilden (tabel 2).

Uit tabel 2 blijkt dat men overwegend vanuit instrumentele motieven voor dagdetentie heeft gekozen. De eerste en derde reden in het overzicht vormen gezamenlijk voor maar liefst 70% van de deelnemers de belangrijkste aanlei-

Tabel 2: Redenen voor deelname aan dagdetentie: aantal keren genoemd als belangrijkste (I), op één na (II) c.q. op twee na (III) belangrijkste reden (n=76)

	I	II	III	totaal
1. partner/kinderen meer zien	47	13	3	63
2. goede overgang naar vrijheid	15	26	15	56
3. kan meer naar huis	6	18	9	33
4. hoop veel te leren	4	8	13	25
5. weer eens iets anders	3	3	14	20
6. ben eigenlijk al vrij	-	5	9	14
7. lijkt leuk programma	-	1	10	11
8. in kleinere groep	-	1	2	3

Tabel 3: Dagdetentie mee- of tegengevallen, in % (n=76)

i.h.a. meegevallen	79
zoals verwacht	5
i.h.a. tegengevallen	16

ding voor deelname aan dagdetentie. Dagdetentie stelt deze gedetineerden in de gelegenheid meer naar huis te gaan c.q. partner en/of kinderen te zien. De keuze voor dagdetentie vanuit meer inhoudelijke overwegingen, dus om de inhoud van het regime zelf (zoals uit de tweede, vierde en zevende genoemde redenen zou blijken), speelt duidelijk een ondergeschikte rol. De vraag is wel of de zes weken dagdetentie iets in deze opstelling van de gedetineerden heeft kunnen veranderen. Of, met andere woorden, het programma de gedetineerden voldoende heeft aangegrepen en ook op inhoudelijk terrein iets voor hen heeft betekend.

Op de gerichte vraag hoe belangrijk het programma in dagdetentie de gedetineerden van te voren leek, antwoordde 30% met 'heel belangrijk'. Nog eens 29% achtte het dagprogramma 'belangrijk' voor zichzelf. 22% kon hier nog niets over zeggen en de rest leek het dagprogramma op voorhand van weinig of geen belang (13%) of vulde bij deze vraag niets in (7%).

Uitgesplitst naar onderdelen van het programma in dagdetentie, verwachtte men als groep met betrekking tot de weekthema's het meest van de thema's 'werk en werkloosheid' en 'sociale contacten'. Bij de vaste onderdelen waren dit het (individuele) reclasseringswerk en de groepsgesprekken.

4.1.2 Algemene waardering

Een eerste globale indicatie van de waardering van de deelnemers voor het regime van dagdetentie in het algemeen, kan worden verkregen aan de hand van het nu volgende overzicht. Aan het begin van de interview dat werd gehouden in de vijfde week van het verblijf van de deelnemers, werd de gedetineerden gevraagd een algemeen oordeel over dagdetentie te geven. Meer precies of dagdetentie nu was mee- of tegengevallen. De resultaten staan weergegeven in tabel 3.

Een overgrote meerderheid van bijna 80% beantwoordde deze algemene vraag zonder meer positief. Natuurlijk wordt aan de hand van deze resultaten niet duidelijk wat de gedetineerden precies aan dagdetentie is bevallen. Daarom wordt als volgende maat voor de waardering voor dagdetentie de inschatting van de gedetineerden van het praktisch nut van het dagprogramma gepresenteerd. De vraag was of de gedetineerden het gevoel hadden iets aan het programma te hebben gehad. Op deze vraag waren de antwoorden als in tabel 4 verdeeld.

Tabel 4: Inschatting praktisch nut van programma dagdetentie, in % (n=76)

ja, veel	24
misschien	55
nee, niets	21

Ruim de helft van de respondenten koos bij deze vraag voor de middencategorie. De waarde van het programma in dagdetentie voor de periode na de invrijheidstelling stond het merendeel van de deelnemers niet zonder meer duidelijk voor ogen. De verschillen met de antwoorden op de vorige vraag zijn opvallend. Waar men door de bank genomen erg enthousiast reageerde ten aanzien van dagdetentie in het algemeen, waren de meningen over het nut van het dagprogramma duidelijk meer terughoudend. Kennelijk waardeerde men dagdetentie doorgaans om een andere reden dan vanwege het programma. Gezien de reeds besproken motieven voor deelname is dit resultaat misschien niet verwonderlijk. Bovendien kan het zijn dat het praktisch nut van het programma in dagdetentie pas ten volle tot uiting komt na de invrijheidstelling. Bij de bespreking van de gehouden nagesprekken zou dat dan moeten blijken.

Hier wordt nog enig licht geworpen op de voornoemde resultaten door ze te vergelijken met resultaten uit de controlegroep. Ook aan poi-geplaatsten is gevraagd wat volgens hen het praktisch nut is van hun dagprogramma, namelijk het werk. De uitkomsten staan in tabel 5.

Uit de cijfers van tabel 5 blijkt dat meer poi-geplaatsten negatief waren over het nut van hun werk dan de deelnemers aan dagdetentie over het nut van het dagprogramma: 43% achtte het werk nutteloos (tegen 21% in dagdetentie). Bij de interviews met de poi-geplaatsten kwam naar voren dat het oordeel over de waarde van hun werk sterk wordt bepaald door de mate waarin het aansluit op eerdere werkervaring of bij dat wat zij denken te gaan doen. Het lijkt er dus niet op dat voor hen werkervaring op zich als nuttig werd ervaren. Voor de deelnemers aan dagdetentie lag dat kennelijk iets genuanceerder. Als het nut van het gevolgde programma hen niet direct duidelijk was, waren zij significant vaker bereid op deze dimensie een middenpositie in te nemen dan de gedetineerden in de penitentiaire open inrichtingen.

Over de waarde van de verschillende bestanddelen van het programma van dagdetentie, de thema's en de wekelijks terugkerende onderdelen, liepen de meningen van de deelnemers sterk uiteen. De deelnemers is gevraagd het per-

Tabel 5: Inschatting praktisch nut van werk poi, in % (n=60)

ja, veel	25
misschien	32
nee, niets	43

soonlijk nut van deze thema's en onderdelen uit te drukken in een rapportcijfer. Er bleken grote onderlinge verschillen tussen de deelnemers te bestaan. Voor de een was dit het beste thema, voor de ander dat thema. De verschillen maakten dat de gemiddelde waardering per thema of onderdeel globaal gesproken op hetzelfde uitkwamen. Op grond hiervan mag men stellen dat elk onderdeel behouden kan blijven. Overigens hebben zich in het experimentele jaar zo veel veranderingen voorgedaan in de invulling en uitwerking van de afzonderlijke thema's en onderdelen, dat het nog weinig zinvol is om te spreken van de gemiddelde waardering van een thema of onderdeel. Wel bleken de gegeven cijfers per deelnemer samen te hangen.⁶ Het gemiddelde cijfer dat een deelnemer gaf, zal daarom fungeren als maat voor zijn waardering van de verschillende thema's en onderdelen.

4.1.3 Verhoudingen binnen de inrichting

In dagdetentie is niet alleen het dagprogramma op zich, maar zijn ook de omstandigheden waaronder dit wordt gevolgd, anders dan in andere inrichtingen. Onder meer vanwege de kleinschaligheid en het intensieve onderling contact. De deelnemers is gevraagd de kwaliteit van het contact met medegedetineerden te vergelijken met de situatie in de inrichting van herkomst. De overgrote meerderheid (66%) achtte het onderling contact beter dan in zijn vorige inrichting. Als belangrijkste reden hiervan werd de ontspannen sfeer in dagdetentie genoemd. Ruim een kwart van de deelnemers (28%) vond het contact met medegedetineerden in de vorige inrichting niet anders dan in dagdetentie. De meesten daarvan kwamen uit een penitentiaire open inrichting.

Over het algemeen werd ook de sfeer in dagdetentie tussen de gedetineerden en het personeel hoger gewaardeerd dan in de inrichting van herkomst. Om precies te zijn 65% van de ondervraagden liet weten het contact met het personeel in dagdetentie beter te hebben gevonden. Dit werd in toelichtingen vooral toegeschreven aan het ontbreken van afstandelijkheid tussen personeel en gedetineerden en de mogelijkheid die dit gaf tot meer persoonlijke contacten. Van de ondervraagden vond 33% het contact met het personeel in de inrichting van herkomst hetzelfde als in dagdetentie. Daarvan kwam de overgrote meerderheid uit een penitentiaire open of halfopen inrichting.

Over het contact van de deelnemers aan het experiment met de Stichting Reclassering zijn ook enige vragen gesteld. Van de respondenten toonde 42% zich tevreden over het individuerichte werk van de reclassering. Min of meer tevreden was 38% en 20% was ronduit ontevreden. Het oordeel over dit aspect van het dagprogramma hing niet samen met herkomst en evenmin met de vraag

⁶ Een reliability-analyse over de toegekende cijfers van thema's en onderdelen leverde een gestandaardiseerde Cronbach's alpha van 0,72 op.

of men in dagdetentie meer dan elders contact had reclassering. Uit toelichtingen bleek dat het antwoord over het algemeen werd bepaald door de mate waarin het contact tot concrete resultaten leidde. Als negatief commentaar werd vaak genoemd dat er 'te veel gepraat werd en te weinig gedaan'. Positief voor veel respondenten was dat men 'goed naar hen luisterde', maar soms ook dat de reclassering 'daadwerkelijk hielp' bij persoonlijke problemen.

Overigens zijn er aanwijzingen dat naarmate het experiment vorderde de tevredenheid over het werk van de reclassering toenam.⁷ De verhoging van personele inzet op dit onderdeel, halverwege het experiment, zal daartoe de aanleiding zijn geweest. Van de 15 respondenten die zich ontevreden betoonden, verlieten 9 de dagdetentie voordat uitbreiding ten behoeve van het individueel maatschappelijk werk een feit was.

4.1.4 Verlof en herintegratie

Een verblijf in dagdetentie wordt geacht de herintegratie van de gedetineerden in het sociaal en maatschappelijk verkeer te dienen. Niet alleen door hen meer tijd te gunnen buiten de inrichting, maar ook door hen daarbij te ondersteunen door middel van het dagprogramma.

Nu laat zich een begrip als herintegratie niet eenduidig meten. Immers, wanneer is iemand een geïntegreerd lid van onze samenleving? Bekend is wel dat zich voor gedetineerden die lang zijn uitgesloten van vrij maatschappelijk verkeer, allerlei problemen kunnen voordoen als zij eenmaal hun vrijheid herwinnen. Problemen van praktische aard, zoals met betrekking tot werk, huisvesting, financiën, om maar wat te noemen. Maar ook problemen van psychosociale aard doen zich voor: de relatie met de partner (als die er nog is), de rol in het gezin, de verhouding tot familieleden, vrienden en oude bekenden. Herintegratie na detentie kan worden opgevat als het zich bezighouden met dit soort problemen, het regelen van zaken en het zoeken naar oplossingen. Dus om iets te kunnen zeggen over de mate waarin dagdetentie van invloed is geweest op de overgang van detentie naar vrijheid, werd de deelnemers gevraagd wat zij met het surplus aan 'vrije tijd' doen, wat voor hen daarbij van belang is en of zij het gevoel hebben dat er ten tijde van hun verblijf in dagdetentie verbeteringen zijn opgetreden in hun persoonlijke omstandigheden. Vergelijkbare vragen werden gesteld aan gedetineerden in penitentiaire open inrichtingen. Zo kon worden vastgesteld of dagdetentie zich onderscheidt van het regime van de open inrichtingen als het gaat om haar 'herintegrerend vermogen'.

⁷ Er is sprake van een positieve correlatie tussen het volgnummer in het experiment en de mate van tevredenheid over dit werk ($r=0,30$ en $p=0,004$).

Als men de resultaten overziet, wordt al snel duidelijk dat de herintegratie van de deelnemers aan dagdetentie voornamelijk moet worden gezocht in de gezinssfeer. Maar liefst 91% van de relevante groep van 68 respondenten (8 deelnemers hadden geen partner of kinderen) gaf aan zich ten tijde van het verlof het meest bezig te houden met de relatie tot de partner en/of de kinderen. Andere zaken of bezigheden, wellicht met uitzondering van familiebezoek, vielen daarbij welhaast volledig in het niet. Een veel gehoord commentaar tijdens de interviews was dat voor zaken als uitgaan, vrienden, administratie, hobby's en verenigingsleven eigenlijk te weinig tijd was geweest en dat zij nu pas (in de vijfde week van het verblijf in dagdetentie) enigszins gingen spelen.

Van de deelnemers met een partner gaf driekwart aan dat de relatie met hun partner was verbeterd sinds men in dagdetentie zat. Ook hier werd dit meestal toegeschreven aan de meer ontspannen wijze waarop men met elkaar kon omgaan. Volgens sommigen was de relatie met partner echter juist verslechterd. De intensivering van het contact bracht bij hen spanningen teweeg.

Voor bijna alle respondenten met kinderen gold dat de omgang met hun kind(eren) was verbeterd nu men dagelijks contact had.

Wordt de vrijetijdsbesteding van de deelnemers aan het experiment vergeleken met die van poi-geplaatsten, dan blijken er nauwelijks verschillen te bestaan. Ook voor mensen in penitentiaire open inrichtingen was tijdens het verlof de relatie met vrouw en/of kinderen het belangrijkste. Wellicht tegen de verwachting in is het daarnaast niet zo dat deelnemers aan dagdetentie meer of andere bezigheden noemden dan poi-geplaatsten. Alleen het relatieve belang dat men hechtte aan bepaalde aspecten vertoonde enige onderlinge verschillen. De gedetineerden in penitentiaire open inrichtingen vonden—gemiddeld gesproken—uitgaan en contact met vrienden significant belangrijker dan de deelnemers aan dagdetentie.

De gedetineerden in dagdetentie en de penitentiaire open inrichtingen is ook gevraagd of er tijdens hun verblijf in de onderscheiden inrichtingen, voorkomende problemen die verband hielden met hun detentie, zijn verminderd of dat zij in die periode bepaalde zaken hebben weten te regelen. Ook hier blijkt dan dat dagdetentie zich niet zonder meer op alle punten onderscheidde van plaatsingen in een penitentiaire open inrichting. Weliswaar gaven deelnemers aan dagdetentie meer dan poi-geplaatsten aan dat er op enig terrein verbetering was opgetreden (73% tegen 63%), maar dit verschil is niet statistisch significant.

Voorts bleek het totaal aantal genoemde zaken c.q. terreinen waarop verbetering optrad, voor beide groepen gelijk te zijn. Dit resultaat druist in tegen de algemene verwachting. Het programma in dagdetentie is juist ontworpen om de gedetineerden op weg te helpen bij het oplossen van allerlei voorkomende problemen. Het regime van de penitentiaire open inrichtingen is daar in ieder geval minder expliciet op gericht en toch is te zien dat plaatsingen daar voor

langgestraften evengoed aanleiding waren voor verbetering van hun levensomstandigheden. Op specifieke terreinen zijn er zelfs enige verschillen gevonden die in het voordeel spreken van de open inrichtingen. Poi-geplaatsten meldden vaker dat problemen op financieel gebied zouden zijn opgelost gedurende het verblijf aldaar dan de deelnemers aan het experiment.⁸ Ook huisvestingsproblematiek zou onder poi-geplaatsten vaker zijn opgelost dan onder mensen in dagdetentie, al gaat het hier om een zeer kleine groep.⁹

Tot dusver suggereren de resultaten zeker niet dat dagdetentie effectiever is geweest dan het regime van de penitentiaire open inrichtingen in het bijstaan van langgestraften in de problemen rond de vrijlating. Een factor die hier echter een goede interpretatie nog in de weg staat is het feit dat een verblijf in dagdetentie veel korter duurt dan in een penitentiaire open inrichting. Mogelijke aanzetten in dagdetentie tot het regelen van zaken en het oplossen van problemen hebben wellicht alleen daarom nog geen resultaten opgeleverd. Twee maanden na de invrijheidstelling zal deze factor evenwel van minder van belang zijn geweest. Dat zal uit de resultaten van de nagesprekken moeten blijken.

4.1.5 Stellingen

Aan het eind van elk interview werd zowel aan deelnemers aan het experiment als aan poi-geplaatsten stellingen voorgelegd over hun (vorm van) detentie. Een aantal stellingen gold voor beide modaliteiten, zodat de antwoorden een vergelijking mogelijk maken van de detentiebeleving in de onderscheiden groepen. Andere stellingen golden alleen dagdetentie; daar is geen vergelijking met penitentiaire open inrichtingen mogelijk. Eerst worden de resultaten op enige van deze laatste stellingen besproken (tabel 6).

Gezien het gemiddelde 1,3 zijn de deelnemers het globaal gesproken een 'beetje eens' met de stelling dat het programma van dagdetentie haar nut heeft. Dit komt overeen met eerdere resultaten. Het nut van het programma in dagdetentie stond de gedetineerden niet zonder meer duidelijk voor ogen. Het resultaat op de tweede stelling wijst hier ook op. De deelnemers waren het blijkens het gemiddelde van 2,5, eens noch oneens met het gestelde en vonden dus niet echt dat zij in dagdetentie veel geleerd hebben. Uit de resultaten op de overige stellingen mag geconcludeerd worden dat volgens de deelnemers er in dagdetentie goed naar hen werd geluisterd en dat zij het niet moeilijk vonden om de dagelijkse gang naar de inrichting te maken. Dit laatste resultaat is wellicht verrassend. Op voorhand was onduidelijk of dit aspect van dagdetentie

⁸ $X^2=5,66$; $df=1$; $p=0,02$.

⁹ $n=8$; $X^2=4,54$ en $df=1$ en $p=0,03$.

Tabel 6: Gemiddelde waardering* van stellingen m.b.t. dagdetentie (n=76)

	gem.
1. Het dagprogramma is nuttig.	1,8
2. Ik heb hier veel geleerd.	2,5
3. Er wordt hier goed naar je geluisterd.	1,5
4. Steeds moeten terugkomen is erg zwaar.	3,2

- * 1,0 = helemaal mee eens;
 2,0 = beetje mee eens;
 3,0 = beetje mee oneens;
 4,0 = helemaal mee oneens.

een probleem voor de gedetineerden zou opleveren. Dit blijkt in het geheel niet het geval te zijn geweest. Straks zal zelfs blijken dat poi-geplaatsten meer moeite hadden om na het verlof terug te keren naar de inrichting.

Overige stellingen betroffen zowel het regime van dagdetentie als dat van de penitentiaire open inrichtingen. De gemiddelde antwoorden per groep kunnen worden vergeleken. In tabel 7 staat ook aangegeven of het verschil tussen de gemiddelden statistisch significant is.

De resultaten op de eerste stelling in tabel 7 laten zien dat de deelnemers dagdetentie nog wel degelijk als een straf zien. Zij waren het immers een beetje oneens met de uitspraak dat het geen straf zou zijn. Het lijkt erop dat poi-geplaatsten het nog iets sterker oneens waren met de uitspraak. Maar het verschil tussen de beide groepen is niet significant en kan dus worden verwaarloosd.

Een significant verschil is er wel bij de tweede stelling. Meer dan de gedetineerden van de controlegroep uit de open inrichtingen, vonden de deelnemers aan het experiment dat hun dagprogramma het straffend karakter van het regime uitmaakte. Dat wil overigens weer niet zeggen dat het programma in dagdetentie zonder meer als straf werd gezien. Gelet op het gemiddelde was men het eens noch oneens met de uitspraak. Toch wijst dit resultaat weer op de kennelijk onduidelijke positie van het programma in het regime van dagdetentie.

Bij de derde stelling is er eveneens sprake van een verschil tussen de beide groepen. Uit de gemiddelden blijkt dat poi-geplaatsten het inderdaad soms moeilijker vonden om terug te keren naar de inrichting dan de deelnemers aan dagdetentie; zij waren het meer eens met de uitspraak. Uit de resultaten op de vierde stelling blijkt in feite hetzelfde. De deelnemers aan dagdetentie voelden zich niet in verleiding gebracht weg te blijven. Uit toelichtingen bleek overwegend dat men de dagelijkse reis naar de inrichting gemakkelijk kon maken, omdat het volgende verlof nabij was en men het verblijf in dagdetentie niet in de waagschaal wilde stellen.

Tabel 7: Gemiddelde waardering* van stellingen m.b.t. laatste fase detentie ($n_1=76$; $n_2=60$)

		gem.	sign.
1. Dagdetentie is eigenlijk geen straf. Poi is eigenlijk geen straf.	dagdetentie poi	3,0 3,2	nee
2. De straf zit 'm in het dagprogramma. De straf zit 'm in het werk.	dagdetentie poi	2,5 3,1	ja
3. Het was soms moeilijk terug te keren. Het was soms moeilijk terug te keren.	dagdetentie poi	3,2 2,2	ja
4. In verleiding gebracht weg te blijven. In verleiding gebracht weg te blijven.	dagdetentie poi	3,9 3,3	ja
5. Niemand aanraden om naar dagdetentie te gaan. Niemand aanraden om naar poi te gaan.	dagdetentie poi	3,8 3,5	nee
6. Dagdetentie is goede voorbereiding op vrijlating. Poi is goede voorbereiding op vrijlating.	dagdetentie poi	1,7 2,4	ja

- * 1,0 = helemaal mee eens;
 2,0 = beetje mee eens;
 3,0 = beetje mee oneens;
 4,0 = helemaal mee oneens.

De vijfde stelling levert weer geen verschil op. De onderscheiden groepen waren het in dezelfde mate oneens met de uitspraak. Overigens kan uit dit resultaat worden opgemaakt dat langgestraften beide typen inrichting gunstig beoordelen ten opzichte van andere typen.

De laatste stelling die hier wordt besproken, behelst feitelijk de uitspraak waar het allemaal om draait. Dagdetentie is in het leven geroepen om meer gericht te werken aan de voorbereiding van de terugkeer van langgestraften naar de samenleving. De vraag of dit doel werd bereikt, wordt in ieder geval voor een deel beantwoord door het persoonlijk oordeel van de gedetineerden. Zij zijn immers de direct betrokkenen. Uit de cijfers bij de laatste stelling in tabel 7 blijkt nu dat de deelnemers, dagdetentie méér een goede voorbereiding achtten op hun vrijlating dan poi-geplaatsten hun plaatsing in een penitentiaire open inrichting. In de volgende paragraaf wordt dit resultaat nader besproken.

4.2 Eerste, voorlopige interpretatie van de resultaten

In de eerste interviewronde, vlak voor hun vrijlating, schatten deelnemers aan het experiment het voorbereidend karakter van de laatste fase van hun detentie hoger in dan poi-geplaatsten dat deden. Met de resultaten op de laatste stelling

van tabel 7 lijkt—in ieder geval voorlopig en in zekere zin¹⁰—dagdetentie aan haar doelstellingen te voldoen. De vraag rijst nu waaruit precies deze doelmatigheid van dagdetentie heeft bestaan. Anders gesteld: *waarom* vonden de deelnemers dagdetentie een goede voorbereiding op hun terugkeer naar de vrije maatschappij? Nu de resultaten uit de intake-vragenlijsten en de eerste interviews zijn behandeld, wordt even stilgestaan bij deze vraag.

Het dagprogramma op zich kan geen afdoende verklaring bieden voor het relatieve succes van dagdetentie ten opzichte van poi-plaatsingen. Men heeft kunnen zien dat de deelnemers zich nogal onbestemd hebben uitgelaten over dit programma. Meer dan de helft van de deelnemers zag het praktisch nut ervan niet duidelijk in. Toch bestaat er een positief verband tussen de waardering van het dagprogramma en de mate waarin dagdetentie als geslaagde voorbereiding wordt gezien op de uiteindelijke vrijlating.¹¹ Hoe hoger die waardering, des te beter achtte men de voorbereiding. Dit verband gaat echter slechts gedeeltelijk op, zodat er ook andere factoren in het spel moeten zijn.

Het feit dat zich voor veel deelnemers gedurende het verblijf in dagdetentie verbeteringen in de persoonlijke omstandigheden hebben voorgedaan, blijkt vreemd genoeg *geen* rol te hebben gespeeld. Men zou verwachten dat daarin juist het herintegrerend vermogen van dagdetentie zou schuilen. Maar er is geen verband gevonden tussen de vraag of zich tijdens het verblijf verbeteringen voordeden en de mate waarin de gedetineerden dagdetentie een goede voorbereiding op de vrijlating vonden. Er werden wel zaken geregeld en problemen opgelost, maar dat blijkt volledig los te staan van de waardering van dagdetentie in het algemeen en het dagprogramma in het bijzonder.

De deelnemers verbonden het voorbereidend karakter van dagdetentie dus niet aan verworvenheden in de persoonlijke sfeer en maar gedeeltelijk aan de inhoud van het programma. De factoren die wel een rol speelden, bleken niet zozeer inhoudelijk van aard, maar hadden meer te maken met de voorwaarden waaronder de deelnemers in dagdetentie verbleven. Herhaaldelijk kwam tijdens de interviews naar voren dat de deelnemers niet zozeer dankbaar waren voor wat men tijdens het verblijf in dagdetentie voor hen deed, maar veeleer voor wat men hen zelf liet doen. De mogelijkheid om vaker naar huis te gaan en de gelegenheid om binnen het programma persoonlijke zaken te regelen (de zgn.

¹⁰ De resultaten van de nagesprekken moeten nog worden afgewacht en de uitkomsten betreffen hier de *meningen* van de gedetineerden. De uitkomsten zijn met andere woorden subjectief bemiddeld en niet objectief bepaald.

¹¹ Een regressie-analyse leerde ons dat de inschatting van het praktisch nut van het programma en de gemiddelde waardering van de onderdelen daarvan, gezamenlijk een correlatie van 0,55 vertoonden met de mate waarin dagdetentie als voorbereiding wordt gezien ($F=15,59$ en $p=0,00$). De verklaarde variantie bedraagt hier derhalve 30%.

externe afspraken), waren de meest genoemde positieve aspecten van dagdetentie.

Daarnaast werd nog al eens de goede sfeer in de inrichting naar voren gebracht als een van de sterke punten van het regime. Die sfeer bleek uit observatie inderdaad doorgaans uitzonderlijk ontspannen, zeker in vergelijking met die in andere inrichtingen die de onderzoekers hebben bezocht. Vermoedelijk kan dit worden toegeschreven aan de mate waarin de gedetineerden deelden in dezelfde opdracht: omgaan met de vrijheid die hen voor de deur staat. In dagdetentie hebben zij dat sterker dan waar ook met elkaar gemeen en ook het personeel wil hen bij die opdracht ondersteunen. Los van de vraag of dit de gedetineerden ook daadwerkelijk iets opleverde, herkenden de meeste deelnemers die *intentie* in de houding van het personeel en dat op zich maakte al dat van het 'klimaat' in dagdetentie een ontspannende werking uitging.

Het voorbereidend karakter van dagdetentie lag voor de deelnemers dus vooral besloten in de condities waaronder het programma werd gevolgd en niet zozeer in de inhoud daarvan. Omdat men elke dag naar huis mocht, omdat men zelf contacten mocht leggen en vanwege de ontspannen sfeer in de inrichting, konden zij wennen aan meer bewegingsvrijheid en zelfstandigheid. Zo werden zij in staat gesteld *zichzelf* voor te bereiden op de definitieve vrijlating. De inhoud van het programma speelde hierbij hooguit op de achtergrond een rol. De directe, praktische relevantie ervan werd lang niet altijd door iedereen even sterk gevoeld. Daarvoor was het te algemeen van aard. Niet iedereen had behoefte aan alle informatie en vaardigheidstrainingen. Wel had iedereen behoefte aan de geboden ruimte om zelf te werken aan voorkomende problemen en daar maakte men dankbaar gebruik van.

4.3 De nagesprekken

Met de nagesprekken twee maanden na de invrijheidstelling is getracht de nawerking van dagdetentie op de levensomstandigheden van de deelnemers te meten. Op dat tijdstip werd opnieuw bekeken welke rol het regime van dagdetentie heeft gespeeld bij de herintegratie van deze groep ex-gedetineerden in de samenleving. Verondersteld werd dat de interviews twee maanden na de vrijlating mogelijk andere resultaten zouden opleveren dan de vraaggesprekken tijdens het verblijf in dagdetentie. Het perspectief op de laatste fase van hun detentie was voor de respondenten immers wezenlijk veranderd. Daarnaast was het voorstelbaar dat aanzetten in dagdetentie tot het oplossen van voorkomende problemen eerst na enige tijd merkbare resultaat zouden opleveren. Twee maanden na het ontslag kon dit worden nagegaan.

Overigens zorgde ook bij de nagesprekken een controlegroep van inmiddels ontslagen poi-geplaatsten voor vergelijkingsmateriaal. De nawerking van dagdetentie kon met deze opzet in principe op twee manieren worden vastgesteld:

in een vergelijking van twee verschillende groepen en in een vergelijking van dezelfde groep gemeten op verschillende momenten.

4.3.1 Uitval

Helaas was er sprake van grote uitval van respondenten voor de nagesprekken. Van de 76 gedetineerden in dagdetentie die deelnamen aan de eerste interviewronde, hebben er 30 meegedaan aan een nagesprek. Van de 60 poi-geplaatsten in het onderzoek, waren er uiteindelijk slechts 16 bereid tot een tweede interview. In weerwil van eerdere toezeggingen hebben vele respondenten zich op het laatste moment teruggetrokken of bleken zij onvindbaar voor de onderzoekers.

De aanzienlijke uitval van respondenten brengt de representativiteit van de informatie uit de nagesprekken in gevaar. Als de uitval *selectief* is geweest en de afvallers zich op een of andere wijze zouden onderscheiden van de gedetineerden die wel deelnamen aan de tweede interviewronde, dan heeft dat consequenties voor de interpretatie van de gegevens uit de nagesprekken. Om zicht te krijgen op de betekenis van de uitval, dient een drietal vragen te worden beantwoord:

1. Kunnen de 30 ex-deelnemers aan dagdetentie die meegedaan hebben aan het nagesprek nog model staan voor de oorspronkelijke groep van 76 deelnemers?
2. Kunnen de 16 oud-poi-geplaatsten die deelnamen aan de tweede interviewronde nog model staan voor de oorspronkelijke groep van 60 respondenten?
3. Is een vergelijking tussen dagdetentie en de penitentiaire open inrichtingen op basis van de nagesprekken nog wel op haar plaats?

Het antwoord op de eerste vraag moet ontkennend zijn. Binnen de experimentele groep is inderdaad sprake geweest van selectieve uitval voor de nagesprekken. Uit analyse bleek dat de respondenten van het nagesprek tijdens het eerste interview positiever waren over het dagprogramma dan de afvallers voor dit nagesprek.¹² Dit was overigens het enige verschil. Op andere variabelen verschilden de afvallers niet van de respondenten die overbleven. Maar het betekent wel dat de antwoorden uit de nagesprekken niet goed vergelijkbaar zijn met gegevens uit de eerste interviewronde. Mensen die het programma in dagdetentie relatief gunstig beoordeelden, zijn bij de nagesprekken oververtegenwoordigd, zodat men mag vermoeden dat er uit deze nagesprekken een gunstiger beeld van dagdetentie naar voren komt dan het in werkelijkheid verdient.

Binnen de controlegroep van poi-geplaatsten deden zich op het eerste gezicht geen (significante) verschillen voor tussen respondenten van de nagesprekken

¹² $t = -2,2$; $df = 74$; $p = 0,03$.

en afvallers. Hoewel er in deze groep dus veel uitval was, kunnen de antwoorden van de 16 respondenten van het nagesprek nog steeds model staan voor de oorspronkelijke groep van 60 poi-geplaatsten.

De derde vraag levert wel weer een probleem op. Onder alle respondenten van het nagesprek doet zich één belangrijk verschil voor tussen de groep uit dagdetentie en de groep afkomstig uit een open inrichting. De gemiddelde strafduur van de mensen uit dagdetentie bleek bij de nagesprekken significant hoger te zijn dan die van de gedetineerden uit een penitentiaire open inrichting.¹³ De nawerking van beide regimes lijkt dus in feite bij onderling verschillende groepen te zijn gemeten.

Het onderzoek komt door de twee genoemde verschillen in de problemen. Door een specifieke uitval onder de respondenten lijken de gevormde groepen gedetineerden niet langer zonder meer vergelijkbaar. Toch zijn niet alle problemen onoverkomelijk. Effecten van de selectieve uitval onder de deelnemers aan dagdetentie kunnen grotendeels worden ondervangen door de antwoorden van de 30 respondenten van het nagesprek af te zetten tegen de resultaten uit de eerste interviewronde van juist die 30 deelnemers. Langs deze weg verkrijgt men toch een beeld van *verschuivingen* die zich in twee maanden hebben kunnen voordoen.

Ook de vergelijking van de nawerking van dagdetentie met die van het regime van de open inrichtingen kan, zij het met de nodige aanpassing, nog worden gemaakt. De bovengenoemde verschillen tussen de groepen respondenten bleken namelijk gerelateerd te zijn. Uit nadere analyse kwam naar voren dat voor *beide* groepen, dus zowel voor de ex-deelnemers van dagdetentie als voor de oud-poi-geplaatsten, gold dat relatief lang gestraften en respondenten van het nagesprek tijdens het eerste interview een positiever oordeel hadden over het regime-programma dan korter gestraften respectievelijk weigeraars.¹⁴ In de controlegroep heeft zich dus ten aanzien van de nagesprekken tot op zekere hoogte een soortgelijke selectie voorgedaan als onder de deelnemers van dagdetentie. Mensen die het programma relatief gesproken gunstig beoordeelden, zijn in beide groepen bij de nagesprekken oververtegenwoordigd. Omdat er in de groep uit dagdetentie ook meer relatief langgestraften overbleven, werd dit effect versterkt en deed zich in eerste instantie daar het effect van de uitval het meest gevoelen. Als nu bij de analyse van de gegevens uit de nagesprekken rekening wordt gehouden met de verschillen in strafmaat, dan is

¹³ $t=2,3$; $df=39,46$; $p=0,03$.

¹⁴ Uit een regressie-analyse van praktisch 'nut' van het programma op 'strafduur', wel of geen deelname aan het nagesprek ('post') en 'groep' (dagdetentie of open inrichting), blijkt 'groep' geen rol van betekenis te spelen ($t=-1,2$; $p=0,23$). Er is wel een algemeen (positief) effect voor 'strafduur' ($t=2,6$; $p=0,01$) en 'post' ($t=2,3$; $p=0,03$). De meervoudige-correlatiecoëfficiënt bedraagt 0,29 ($F=6,0$; $p=0,00$).

Tabel 8: Oplossen problemen tijdens en na het verblijf

Problemen opgelost?		twee maanden na het verblijf		
		NEE	JA	totaal
tijdens het verblijf	NEE	3	6	9
	JA	1	20	21
	totaal	4	26	30

$\chi^2=4,45$; $df=1$ en $p=0,03$; $r=0,39$ en $p=0,02$.

er voor dat deel van het effect gecorrigeerd. Een onderlinge vergelijking tussen dagdetentie en open inrichtingen blijft dan goed mogelijk, omdat de selectie onder de respondenten van beide groepen voor het overige gelijkwaardig was.

4.3.2 Verschuivingen in de tijd

De nawerking van dagdetentie kan zoals gezegd op twee manieren worden nagegaan. In deze paragraaf worden de resultaten van de nagesprekken vergeleken met die van de eerste interviewronde om zo mogelijke verschuivingen in de tijd op het spoor te komen. De vergelijking met de informatie uit de nagesprekken met oud-poi-geplaatsten komt in de volgende paragraaf aan de orde.

Ten aanzien van de nagesprekken heeft zich, als gezegd, een onwillekeurige selectie onder de deelnemers voorgedaan. Deelnemers die zich in het eerste interview relatief gunstig uitlieten over het programma in dagdetentie, zijn bij de nagesprekken oververtegenwoordigd. Teneinde de — onbekende — invloed van deze selectie te ondervangen, zullen de antwoorden van de deelnemers bij de nagesprekken worden vergeleken met antwoorden uit de eerdere interviews met juist die 30 respondenten.

Ook bij de nagesprekken werd er met de respondenten gesproken over de specifieke problemen die zich voordeden rond de vrijlating. Hen is gevraagd of er zich op terreinen veranderingen c.q. verbeteringen hebben voorgedaan die direct of indirect in verband konden worden gebracht hun verblijf in dagdetentie. Op deze belangrijke vraag waren er ten opzichte van de eerste interviewronde interessante ontwikkelingen te zien. Zo waren er bij de interviews na twee maanden meer mensen die aangaven dat er problemen waren opgelost dan in de interviews voor de vrijlating: 87% tegen 70% van de 30 respondenten ($p=0,03$). In tabel 8 staat dit nader uitgewerkt.

Uit tabel 8 kan worden opgemaakt dat 6 respondenten aanvankelijk niet, maar na twee maanden wel aangaven dat er vanwege het verblijf in dagdetentie verbeteringen zijn opgetreden in hun levensomstandigheden. Kennelijk heeft

het hier enige tijd gekost voordat zich een oplossing aandienende bij de aanpak van bepaalde problemen.

De respondenten bleken na twee maanden ook gunstiger gestemd als het gaat om het aantal specifieke problemen dat werd genoemd. In de nagesprekken werden gemiddeld meer zaken als geregeld beschouwd dan tijdens de interviews in de vijfde week van het verblijf in dagdetentie ($t=2,9$ en $p=0,01$).

Overigens is het zo dat de deelnemers die in nagesprekken aangaven dat er *geen* problemen waren opgelost met het verblijf in dagdetentie, typisch relatief langgestraften zijn. Het gaat slechts om vier mensen, maar toch werd een verband gevonden tussen de duur van de detentie en de vraag of er twee maanden na de vrijlating problemen uit de weg waren geruimd.¹⁵ De 'vrijheidskater', zoals een van de ex-deelnemers het op de studiedag uitdrukte, lijkt voor langergestraften het grootst, want ten tijde van de eerste interviews speelde bij deze vraag de strafmaat nog geen rol.

Ook in de uiteindelijke beoordeling van het dagprogramma speelt de strafmaat van de ex-gedeteneerden een onderscheidende rol. Over de gehele groep bezien, lijkt er in de oordeel over het programma in dagdetentie in twee maanden weinig veranderd. Nog steeds ontbreekt elk verband tussen de vraag of er met het verblijf in dagdetentie problemen zijn opgelost en de waardering van dit programma.¹⁶ Tevens bleek dat in de nagesprekken het persoonlijk belang ervan gemiddeld gesproken even hoog (of even laag) ingeschat als vlak voor de vrijlating.¹⁷ Nadere analyses wezen echter uit dat de (kleine) verschillen die zich hierbij voordeden, verklaard kunnen worden door verschillen in strafmaat. Langergestraften hadden na twee maanden een gunstiger oordeel over het dagprogramma dan in het eerste interview, kortergestraften juist omgekeerd.¹⁸ Iets soortgelijks speelt zich af met betrekking tot de verwachtingen die men van het programma koesterde. Het uiteindelijk oordeel van de ex-deelnemers over de verschillende onderdelen van het programma valt in doorsnee iets lager uit dan de verwachtingen die zij daarvan hadden.¹⁹ Dit zou men kunnen zien als een aanwijzing dat het programma in dagdetentie de deelnemers in het algemeen enigszins is tegengevallen. Dat mag dan in het algemeen zo zijn, maar voor de relatief langgestraften in de groep gaat het niet

¹⁵ $r=-0,45$ en $p=0,00$.

¹⁶ $r=-0,03$ en $p=0,45$.

¹⁷ $t=-0,1$ en $p=0,90$; $r=0,40$ en $p=0,03$.

¹⁸ De verschillen tussen het ingeschat belang van het dagprogramma na twee maanden met dat vlak voor de vrijlating, vertoonden een correlatie van $0,43$ ($p=0,00$) met 'strafmaat'.

¹⁹ $t=-2,4$ en $p=0,02$; $r=0,46$ en $p=0,01$.

op. Want hoewel de verwachtingen van langergestraften niet hoger of lager gespannen waren, lag hun eindoordeel juist hoger dan hun verwachtingen.²⁰

Zo ontstaat er uit de gegevens van de nagesprekken een interessant beeld met betrekking tot de relatief langgestraften in dagdetentie. Aan de ene kant hebben zij na twee maanden minder sterk het gevoel dat er met hun verblijf in dagdetentie zaken geregeld werden of problemen zijn opgelost. Aan de andere kant zijn zij juist degenen die het programma in dagdetentie het meest konden waarderen. Het lijkt er dus op, dat zij die bij dagdetentie het meeste belang vonden, er het minste baat bij hebben gehad. Niet toevallig waren het dan ook vooral langergestraften die tijdens interviews lieten weten zes weken dagdetentie eigenlijk (veel) te kort te vinden. 'Een druppel op een gloeiende plaat', was hier de uitdrukking.

4.3.3 Vergelijking met de open inrichtingen

De nagesprekken met leden uit de controlegroep van voormalig poi-geplaatsten volgden dezelfde lijn als die met de ex-deelnemers aan dagdetentie. Dat levert een reeks van resultaten op waarin de nawerking van dagdetentie kon worden afgezet tegen effecten van plaatsingen in penitentiare open inrichtingen. Omdat beide groepen bij de nagesprekken verschillen in gemiddelde strafduur, moet bij de onderlinge vergelijking steeds rekening gehouden worden met een effect van deze variabele.

Uit de resultaten blijkt dat dagdetentie zich in haar nawerking op een aantal punten in gunstige zin onderscheidt van de open inrichtingen. Op andere punten kon geen verschil tussen de beide regimes worden vastgesteld en hier en daar bleek dat een verschil tussen de groepen moet worden toegeschreven aan verschillen in de duur van de straf die de respondenten achter de rug hadden. De resultaten worden op een rijtje gezet.

De mensen uit dagdetentie hielden zich twee maanden na hun invrijheidstelling over het algemeen niet zozeer met andere, maar wel met een grotere verscheidenheid aan zaken bezig dan de mensen uit penitentiare open inrichtingen.²¹ Hierbij moest overigens gecorrigeerd worden voor de opgelegde strafmaat. Langergestraften noemden in het algemeen minder zaken of bezigheden dan kortergestraften.

Ten aanzien van het relatieve belang dat men bleek te hechten aan zaken als de relatie met de partner, met kinderen, familie en vrienden, buurtbewoners,

²⁰ De verschillscores van het belang van het programma ingeschat tijdens het nagesprek, met de verwachtingen ervan uitgesproken tijdens de intake, vertonen een correlatie van 0,33 ($p=0,04$) met 'strafmaat'.

²¹ $t=2,5$; $df=43$; $p=0,02$.

werk, hobby's, uitgaan enz., werden geen verschillen tussen de groepen geconstateerd. Voor beide groepen bleven de relaties met de huisgenoten verreweg het belangrijkste. Vooral voor de relatief langgestraften was er vanaf de laatste fase van hun detentie veel veranderd ten opzichte van de periode voor de detentie. Over de beide groepen zijn het met name deze langergestraften die aangaven sindsdien bewuster en actiever om te gaan met partner, kinderen en hun rol in de huishouding.

In tegenstelling tot resultaten uit de eerste interviewronde, is het deel deelnemers dat aangaf dat er in de laatste fase van de detentie met succes gewerkt is aan verscheidene zaken en/of problemen, significant groter dan dat van oud-poi-geplaatsten. Slechts 4 van de 30 respondenten uit dagdetentie stelde dat er *niets* was geregeld of verbeterd, tegen 6 van de 16 respondenten die de detentie in een penitentiaire open inrichting hadden afgesloten. Het aantal verschillende zaken c.q. terreinen waarop volgens de respondenten verbetering was opgetreden lijkt voor dagdetentie gemiddeld ook hoger te liggen dan voor de open inrichtingen. Dit verschil is echter niet significant ($p=0,06$).

Twee maanden na de vrijlating stelde twee derde van de ex-deelnemers dat men in dagdetentie steun had ondervonden bij het oplossen van de voorkomende problemen. Dit staat in schril contrast met de groep afkomstig uit de open inrichtingen, waar slechts één respondent dit aangaf ($p=0,00$). Volgens de ex-deelnemers bestond de hulp voornamelijk uit de onderlinge uitwisseling van ervaringen en de geboden informatie en in mindere mate uit counselling en de vaardigheidstrainingen.

De mensen uit dagdetentie waren over het algemeen significant positiever gestemd over het werk van de reclassering dan de mensen uit penitentiaire open inrichtingen. Daarnaast bleek dat de reclassering vaker nog contact had met ex-gedetineerden uit dagdetentie dan met ex-gedetineerden afkomstig uit de open inrichtingen. Dit verschil moet echter worden toegeschreven aan het feit dat de dagdetentiegroep meer relatief langgestraften herbergde.

Tot nu toe betreffen de resultaten uit de nagesprekken de meningen van de gedetineerden. Maar veel meer is er ook niet om op af te gaan. Het aantal puur objectieve en tegelijk onproblematische maatstaven voor herintegratie van ex-gedetineerden is beperkt. Misschien zijn het hebben van werk en het volgen van opleidingen er twee. En juist hier werden geen verschillen tussen dagdetentie en de penitentiaire open inrichtingen gevonden. Het is *niet* zo dat, ten tijde van het nagesprek, ex-deelnemers vaker werk hadden dan oud-poi-geplaatsten (in beide groepen ca. een derde). Evenmin hadden zij vaker gesolliciteerd of volgden zij vaker her- of bijscholing. Van de mensen met werk gaven ex-deelnemers aan dagdetentie iets vaker aan, door aanzetten tijdens de laatste fase van de detentie aan werk te zijn geholpen. Maar het gaat hier inmiddels maar om zeven respectievelijk twee mensen.

Tabel 9: Gemiddelde waardering* van stellingen m.b.t. laatste fase detentie ($n_1=30$; $n_2=16$)

		gem.	sign.
1. De overgang van detentie naar vrijheid vond ik groot.	dagdetentie poi	2,5 1,9	nee**
2. Ik moest erg wennen aan de vrijheid.	dagdetentie poi	2,4 3,0	nee
3. Het laatste deel van mijn straf heeft me veel opgebracht.	dagdetentie poi	1,9 2,7	ja
4. Op het laatst heeft men niets voor mijn terugkeer naar de maatschappij gedaan.	dagdetentie poi	2,9 2,0	ja
5. Door de laatste fase van mijn detentie was ik goed voorbereid op mijn definitieve thuiskomst.	dagdetentie poi	1,5 2,2	ja

- * 1,0 = helemaal mee eens;
2,0 = beetje mee eens;
3,0 = beetje mee oneens;
4,0 = helemaal mee oneens.

** Wel significant na correctie voor verschillen in strafduur.

Terugkerend tot meer subjectieve maatstaven van het herintegrerend vermogen van beide regimes, kunnen nog de resultaten worden gepresenteerd op de reeks stellingen die aan het slot van elk nagesprek aan de respondenten is overlegd. Zij staan opgesomd in tabel 9.

Bij de eerste stelling lijkt er geen verschil te bestaan tussen de gemiddelden van dagdetentie en de penitentiaire open inrichtingen. De overgang naar de vrijheid vanuit dagdetentie zou dan door ex-gedetineerden niet als minder groot zijn ervaren dan die overgang vanuit de open inrichtingen. Maar als er gecorrigeerd wordt voor verschillen in strafmaat, dan blijkt dat wel degelijk het geval te zijn. Een nadere analyse liet namelijk zien dat zowel relatief langgestraften als mensen uit penitentiaire open inrichtingen de overgang groter vonden dan kortergestraften respectievelijk ex-deelnemers aan dagdetentie.²² Een verblijf in dagdetentie maakte die overgang dus wel degelijk kleiner. Het is echter niet zo dat mensen uit dagdetentie meer (of minder) moesten wennen aan de vrijheid dan ex-gedetineerden; het mistig uit een penitentiaire open inrichting. Het

²² Bij regressie van het antwoord op deze stelling op 'strafmaat' en 'groep' ($F=3,4$ en $p=0,04$), blijken beide variabelen een significante negatieve bijdrage te hebben. De bijdragen zijn globaal gelijk. 'Strafmaat': $t=-2,1$ en $p=0,04$; 'groep': $t=-2,0$ en $p=0,05$. De meervoudige correlatie bedroeg 0,39.

kleine verschil in gemiddelden bij stelling twee wordt veroorzaakt door de strafduur. De langergestraften van beide groepen moesten meer wennen.²³

Ex-deelnemers aan dagdetentie hadden in het algemeen sterker het gevoel dat de laatste fase van de detentie hen iets had opgebracht dan de ex-gedeteneerden uit open inrichtingen. Zij waren het meer eens met de derde stelling. Er bestaan hier geen verschillen tussen langer- en kortergestraften. Uit de resultaten op stelling vier blijkt dat mensen uit dagdetentie ook sterker dan mensen uit de penitentiaire open inrichtingen het idee hadden dat men zich daar voor hen heeft ingespannen. Gelet op het gemiddelde van 2,9 echter, dacht niet iedereen uit dagdetentie daar hetzelfde over. Van de 30 waren er toch 11 respondenten het in meer of mindere mate eens met de stelling dat men niets voor hen zou hebben gedaan.

De laatste stelling toont dat ook twee maanden na de invrijheidstelling de ex-deelnemers het voorbereidend karakter van dagdetentie hoger inschatten dan oud-poi-geplaatsten dat van hun penitentiaire open inrichting. Dit is een belangrijk resultaat, omdat het direct verband houdt met de doelstelling van het onderzoek: de vaststelling van de mogelijke meerwaarde van dagdetentie. In het afsluitende hoofdstuk wordt dit resultaat daarom nader besproken.

²³ $t = -2,5$; $p = 0,02$; $r = -0,35$.

5 Discussie

Nu de resultaten van de verschillende interviews de revue zijn gepasseerd, is het tijd ze in samenhang te beschouwen. In dit hoofdstuk zal eerst worden ingegaan op de resultaten van dagdetentie in vergelijking met die van plaatsingen in open inrichtingen. Er wordt antwoord gegeven op de vraag of deze nieuwe vorm van detentiefasering op grond van de onderzoeksresultaten een eigen plaats verdient in ons penitentiare bestel. Als dit eenmaal is vastgesteld, zal worden ingegaan op meer inhoudelijk aspecten van dagdetentie, die blijken de resultaten van dit onderzoek in de toekomst nadere aandacht vergen.

5.1 Zachte en harde resultaten: de meerwaarde van dagdetentie

De algemene vraag of dagdetentie enige meerwaarde heeft boven plaatsingen in open inrichtingen, als het gaat om de terugkeer van langgestraften naar de samenleving, kan op grond van de onderzoeksresultaten voorzichtig bevestigend beantwoord worden. Bevestigend, omdat alle verschillen die in dit onderzoek tussen de beide groepen zijn aangetroffen, voor dagdetentie (uiteindelijk) in de gunstige richting wijzen. Voorzichtig, omdat deze verschillen niet erg spectaculair zijn en de aantallen waarop de resultaten betrekking hebben gering zijn.

In schema 3 worden de belangrijkste onderzoeksresultaten nog eens weergegeven. Omdat bij een aantal zaken de strafduur van de respondenten van belang bleek te zijn, worden in het schema drie groepen onderscheiden: de totale deelnemersgroep van dagdetentie, de relatief langgestraften onder die deelnemers en de controlegroep van poi-geplaatsten.

De gevonden verschillen lijken in het voordeel van dagdetentie te spreken. Deelnemers aan dagdetentie achtten zich in vergelijking met poi-geplaatsten over het algemeen beter voorbereid op de definitieve vrijlating. De overgang van detentie naar vrijheid werd in de totale groep als minder groot ervaren. Meer dan poi-geplaatsten gaven de deelnemers aan te zijn geholpen tijdens de laatste fase van hun detentie en voor een groter deel van de gedetineerden waren er in die fase problemen opgelost. Dit zijn op zich sprekende resultaten. De genoemde verschillen reflecteren elk iets van de doelstellingen van het project en op grond daarvan alleen al kan het experiment in dagdetentie een succes genoemd worden.

Schema 3: Overzicht belangrijkste resultaten*

aspect	dagdetentie totaal	dagdetentie langgestraften	poi
aantal bezigheden	+	-	
problemen opgelost?	+	-	
aantal opgeloste problemen	(+)		
steun ondervonden	+		
nut programma		+	
nut reclassering	+		
werk		geen verschillen	
bijscholing		geen verschillen	
huisvesting		geen verschillen	
'grote overgang'		+	+
'erg wennen'		+	
'goed voorbereid'	+		

* Een '+' of een '-' wil zeggen dat een groep op het betreffende aspect hoger respectievelijk lager scoorde dan de overige groepen

Toch valt hier nog het een of ander over te zeggen. De gevonden verschillen tussen dagdetentie en de open inrichtingen mogen dan in het voordeel van dagdetentie zijn uitgevallen, erg spectaculair zijn ze niet te noemen. De verschillen liggen vrijwel uitsluitend op het subjectieve vlak. Veel meer dan de meningen van de gedetineerden zelf is er niet om op af te gaan. Nu zijn de meningen van de gedetineerden natuurlijk een belangrijke graadmeter; zij zijn immers de direct betrokkenen. Maar het is jammer dat zij in feite de enige graadmeter blijken te zijn.

Puur objectieve verschillen in effecten van de onderscheiden regimes konden twee maanden na de invrijheidstelling van de betrokkenen niet worden vastgesteld. Ex-deelnemers hadden na hun detentie niet vaker een baan dan oud-poi-geplaatsten, zij volgden niet vaker een (vak)opleiding en vonden evenmin vaker woonruimte, zo die gewenst was.

Het ontbreken van dit soort concrete resultaten moet als een gemis worden gezien. Voor de begeleidingscommissie was dit gemis echter niet van doorslaggevende betekenis. Zij rekende het behalen van concrete resultaten immers niet tot de expliciete doelstellingen van het experiment. Men wilde zich hier niet op laten voorstaan. En daar is gezien de kleinschaligheid en de looptijd van het project misschien wel wat voor te zeggen.

Hoe het ook zij, nu de start van het experiment al weer twee jaar achter ons ligt, lijkt de tijd echter rijp deze bescheiden opstelling te verlaten en de doelstellingen van het project wat aan te scherpen. In dagdetentie houdt men als nergens anders zicht op terugkerende en hardnekkige problemen waar langge-

straffen vlak voor hun vrijlating mee te maken krijgen. Men heeft inmiddels ervaringen opgedaan en contacten gelegd met verschillende maatschappelijke instanties. Die contacten, de kennis en ervaring zou men moeten kunnen inzetten ten behoeve van de gedetineerden. Niet slechts als ondersteuning en begeleiding op individueel niveau, maar structureel als het gaat om het scheppen van mogelijkheden op het gebied van werk, scholing, huisvesting en hulp bij administratieve zaken. Een sterkere gerichtheid op dit soort concrete zaken lijkt wenselijk. De meerwaarde van dagdetentie boven plaatsingen in open inrichtingen zou niet beperkt blijven tot op het subjectieve vlak, maar komt dan ook tot uiting in (aanzetten tot) een wezenlijke verbetering van de maatschappelijke positie van haar deelnemers.

5.2 Het programma in dagdetentie

In het verlengde van het voorgaande verdient het voorts aanbeveling de inhoud van het dagprogramma te herzien of in ieder geval aan te passen. Het programma in dagdetentie is in opzet speciaal ingericht om de overgang van gedetineerden naar de maatschappij te vergemakkelijken. Met dit onderzoek kon worden vastgesteld dat dagdetentie die overgang in zekere zin beter voorbereidt dan plaatsingen in open inrichtingen. De vraag is echter in hoeverre het dagprogramma hierbij een rol heeft gespeeld. In paragraaf 4.2 werd deze kwestie al aangeroerd, en daar bleek dat de inhoud van het programma in de ogen van de deelnemers slechts een bescheiden bijdrage leverde aan de voorbereiding van hun terugkeer naar de samenleving. Twee maanden na de invrijheidstelling is dat niet veel anders. Ook bij de nagesprekken blijft de vraag of men door het verblijf in dagdetentie zaken had weten te regelen, volledig los staan van de waardering die men achteraf voor het programma had. Beide grootheden dragen nu wel bij tot het voorbereidend karakter dat men aan dagdetentie toeschrijft, maar hun bijdragen zijn onderling onafhankelijk.²⁴ Op grond van de gegevens uit de nagesprekken mag men stellen dat ex-deelnemers die problemen uit de weg geruimd zagen òf ex-deelnemers die het dagprogramma hoog waardeerden, het voorbereidend karakter van dagdetentie hoog hebben ingeschat.

De inhoud van het dagprogramma speelde op de achtergrond dus wel een rol, maar het ontbreken van haar invloed bij het oplossen van de concrete problemen waarvoor de gedetineerden zich bij vrijlating gesteld zien, kan als een tekortkoming worden opgevat. Het programma van zes thema's en vaste onderdelen was te algemeen van aard, te weinig toegespitst op individuele

²⁴ Uit regressie-analyse bleken deze variabelen een gezamenlijke correlatie van 0,54 te kennen met de mate waarin men dagdetentie een goede voorbereiding op de vrijlating vond ($F=5,21$ en $p=0,01$).

omstandigheden. Het kende voor vele deelnemers te veel onderdelen die 'langs hen heengingen', die te abstract werden genoemd of ronduit 'kinderachtig'. Zo kon de relevantie en daarmee het praktisch nut van het programma aan de gedetineerden ontsnappen. Het gegeven dat men meer thuis kon zijn en in dagdetentie zelf persoonlijke zaken kon regelen, stond de meeste deelnemers in vergelijking daarmee veel duidelijker voor ogen als factoren die bijdroegen tot verbetering van hun levensomstandigheden.

Gezien deze resultaten zou men er goed aan doen de inhoud van het programma in dagdetentie meer te doen aansluiten op te onderscheiden behoeften die bij de verschillende deelnemers leven. Het programma zou met andere woorden op sommige punten nog meer moeten worden geïndividualiseerd, zodat de relevantie ervan voor de gedetineerden groter wordt. Is een excursie naar het Bureau Woonruimte zaken in Rotterdam nuttig voor iemand die elders prima gehuisvest is, maar problemen met de belastingdienst heeft? Het programma in de huidige, algemene vorm met thema's en vaste onderdelen blijkt goed te zijn voor zeer langgestraften. Men heeft kunnen zien dat zij het programma in dagdetentie nog het meest konden waarderen. Het feit echter dat zij minder dan kortergestraften, met het verblijf in dagdetentie problemen op allerlei gebieden zagen opgelost, wijst er op zijn minst op dat ook voor deze groep de inhoud van het programma dient te worden aangevuld met meer individuerichte onderdelen.

5.3 Individualisering via selectie en screening

Een meer geïndividualiseerd programma impliceert een grotere variëteit in het programma-aanbod en een grotere flexibiliteit in het rooster van alledag. Per gedetineerde zal een evenwicht gevonden moeten worden tussen individuele activiteiten en groepsactiviteiten. Natuurlijk verhoogt dit de druk op de organisatie binnen dagdetentie. De begeleiding van de deelnemers wordt ingewikkelder als zij niet langer automatisch dezelfde onderdelen doorlopen. Veel van de problemen die deze individualisering met zich mee zal brengen, kunnen echter worden ondervangen door voorafgaand aan het verblijf in dagdetentie, aspirant-deelnemers te screenen op individuele behoeften en mogelijkheden. Op basis daarvan kan men anticiperen hoe het programma er voor een bepaalde gedetineerde behoort uit te zien.

Deze screening van deelnemers zou deel uit kunnen maken van de selectie-procedure. De selectie van deelnemers voor dagdetentie kende over het experimentele jaar een grillig verloop. Aanvankelijk was door een geringe bekendheid de belangstelling voor dagdetentie niet erg groot. Langgestraften die formeel in aanmerking kwamen, moesten zelfs worden aangezocht plaats te nemen in het experiment. Toen de bekendheid met het fenomeen alom groter werd, groeide de belangstelling van de kant van de gedetineerden. Het laatste half jaar van het experiment was het aantal verzoeken tot plaatsing voortdurend

groter dan het aantal beschikbare plaatsen. In een situatie waarbij de vraag het aanbod overtreft, ontstaat behoefte aan additionele selectiecriteria die stelselmatig kunnen worden toegepast. Uiteraard moet men dan allereerst denken aan de strafmaat van de gegadigden. Langergestraften verdienen de voorkeur boven korter gestraften. Maar ook meer subjectieve gronden zouden hier een rol kunnen spelen. Als men nu door screening van te voren een nauwkeurig beeld zou hebben van de specifieke problemen waar een bepaalde gedetineerde mee te kampen heeft, welke hulpvraag daaruit voortkomt en hoe dit ingepast kan worden in het programma, kan dit extra indicaties voor opname opleveren.

Een stelselmatige screening van gegadigden zou dus kunnen bijdragen aan een gerichte selectie voor dagdetentie. Bovendien levert het, als plaatsing eenmaal een feit is, een toepasselijk kader op waarmee per gedetineerde de doelstellingen van het verblijf in dagdetentie kunnen worden geformuleerd. Voor deelnemers en voor de staf is het dan duidelijk waaraan precies gewerkt wordt. Na afloop van het verblijf kan in het exit-gesprek gezamenlijk worden bezien in hoeverre de doelstellingen zijn gerealiseerd. Mocht er van de kant van de deelnemers dan nog behoefte zijn aan nazorg (via de Stichting Reclassering), dan kunnen dezelfde doelstellingen hiervoor als aanknopingspunten dienen.

De screening die hier wordt voorgesteld, is overigens niet geheel vreemd aan dagdetentie. Binnen het programma-onderdeel 'individuele hulpverlening' dat wordt verzorgd door de reclassering, werkt men al volgens de methode van het inventariseren van de hulpvraag, het opstellen van een stappenplan en evaluatie van de ondernomen acties. Het voorstel hier is nu enerzijds deze werkwijze uit te breiden tot het verblijf in dagdetentie in het algemeen en anderzijds de fase waarin geïnventariseerd wordt, structureel te vervroegen.

Door van te voren na te gaan waar de behoeften liggen, wat de gedetineerden kunnen doen en wat er voor hen gedaan kan worden, wordt de selectie voor dagdetentie zorgvuldiger, kan het programma worden geïndividualiseerd zodat het meer aanslaat, en ontstaan er als vanzelf criteria voor evaluatie van doelstellingen. Gelet op de instroomcijfers van dagdetentie over het afgelopen jaar (zie paragraaf 3.3), zou de screening van deelnemers voor dagdetentie bovendien in de meeste gevallen plaats kunnen vinden in de (half)open inrichtingen. Een bijkomend voordeel is dan dat er zo een brug wordt geslagen tussen het programma in deze inrichtingen en dat in dagdetentie. Detentiefasering wordt dan meer dan het toenemen van vrijheden alleen. Het begrip wint aan betekenis als ook de inhoud van opeenvolgende regimes meer op elkaar wordt afgestemd.

5.4 Slot

Bovenstaande suggesties omvatten een zekere kritiek op de wijze waarop het experiment in dagdetentie was ingericht. Die kritiek is niet bedoeld om het project in Rotterdam te diskwalificeren. Integendeel, de onderzoekers onder-

schrijven de aanbevelingen van de begeleidingscommissie om deze executie-modaliteit uit te breiden en uit te bouwen. De inrichting voor dagdetentie in Rotterdam met haar enthousiaste staf is inderdaad een aanwinst voor ons penitentiaire bestel. Voorts zou het inderdaad goed zijn uit te zien naar mogelijkheden om de formule ook in andere regio's van het land toe te passen. De belangstelling daarvoor lijkt ruimschoots aanwezig. Zo heeft men in Hoorn op eigen initiatief een vernieuwd programma voor dagdetentie ontworpen dat zou aansluiten op een verblijf in de open inrichting aldaar. Maar ook elders onderzoekt men de mogelijkheden om het regime van dagdetentie in te bouwen.

Het experiment in Rotterdam wordt van vele zijden als geslaagd beschouwd. De consensus over het globale succes van het experiment neemt evenwel niet weg dat het regime van dagdetentie op specifieke punten kan worden verbeterd. Hopelijk heeft het onderzoek ook op deze punten duidelijkheid kunnen brengen.

Summary

In May 1989 the Justice Department, in association with the Probation Service, started an experiment on 'day-detention'. In day-detention long-term prisoners, male or female, serve the last six weeks of their sentence in a house in Rotterdam. During office hours they attend a scheduled program focused on circumstances in their life after release, and consisting of modules of low-skilled work, education, group dynamics and counselling. After hours and at the weekends the prisoners go home.

The Research and Documentation Centre of the Ministry of Justice (WODC) was asked to evaluate this project. The research objective was to establish whether day-detention can add anything to existing modes in which long-term prisoners prepare for their release. To attain this objective, interviews were conducted with participants of day-detention both during and after their residence. Prisoners who spent the last part of their long-term sentence in a so-called open institution served as a control group. In an open institution prisoners work outdoors and they are allowed to go home every weekend.

Results indicate that day-detention does have supplementary value beyond the regime of open institutions in preparing convicts for their release, although its merits are as yet exclusively on a psychological level. After release of the prisoners, no differences were found between the experimental group and the control group in terms of (prospects of) work, housing, job training and the like. However, the participants of day-detention found themselves better prepared for their release than the prisoners from the open institutions. Furthermore, the transition from detention to freedom was not so great for the experimental group as for the control group.

This relative success of day-detention proved to be largely due to the conditions under which the program took place, and not so much to the contents of the set program followed. Certainly not every part of this program, with its weekly themes and its recurrent exercises, was useful for every participant. General favourable factors mentioned by the prisoners in day-detention were however: the reanimation of family life, the opportunity to settle one's own affairs and the relaxed atmosphere among participants and personnel.

More so than members of the control group, the participants of day-detention indicated that during the last stage of their detention, improvements had been made in some part of their personal life. Rarely however, this was con-

sidered to be a direct effect of the curriculum in day-detention. In general the participants gave the impression to prepare themselves rather than to be prepared for their release. Thankfully they accepted the possibilities in day-detention to get used to more space and renewed independence. For the prisoners the preparatory powers of the day-detention lay in these possibilities and not in the program.

If one is not satisfied with the minor role the program played, one should individualize it to make it meet different needs of people with different problems.

Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissie¹

Voorzitter: prof. drs. J.J.J. Tulkens, penologisch adviseur.

Leden: drs. A.C. Berghuis, raadadviseur strafrechttoepassing bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum;
ir. H.H.N. Coenen, directeur Stichting Reclassering Arrondissement Rotterdam;
S. Couperus, plaatsvervangend groepsmanager gevangeniswezen van de Directie Delinquentenzorg en Jeugdinrichtingen van het Ministerie van Justitie;
J. de Haast, hoofd van de Inrichting voor dagdetentie in Rotterdam;
G. Röder, beleidscoördinator reclassering, afdeling Beleidsontwikkeling van de Directie Jeugdbescherming en Reclassering van het Ministerie van Justitie;
drs. H.R. Kleinjan, hoofd afdeling Beleidsontwikkeling van de Directie Delinquentenzorg en Jeugdinrichtingen;
R. Monster, teamcoördinator penitentiair reclasseringswerk, Stichting Reclassering Arrondissement Rotterdam;
mr. P.A. Nouwen, waarnemend lid van de Centrale Raad voor Strafrechttoepassing;
drs. J.J.L.M. Verhagen, hoofd afdeling Beleidsinformatie van de Directie Delinquentenzorg en Jeugdinrichtingen;
mr. N.J. Verhoef, hoofd afdeling Beleidsontwikkeling van de Nederlandse Federatie van Reclasseringsinstellingen te 's-Hertogenbosch;

¹ In de loop van het experiment hebben zich wijzigingen voorgedaan in de samenstelling van de begeleidingscommissie. Hier wordt de meest recente formele samenstelling gegeven.

J. Wynia, hoofd afdeling Uitvoering Beleid van de Directie
Delinquentenzorg en Jeugdinrichtingen;

C.H.M. Zoetmulder, directeur Huis van Bewaring Rotterdam;

mr. J.A. van Zon, officier van justitie te Dordrecht, namens de
vergadering van Procureurs-Generaal.

Secretaris: drs. G. Schreven, beleidsmedewerker afdeling
Beleidsontwikkeling van de Directie Delinquentenzorg en
Jeugdinrichtingen.

Bijlage 2: Introductiebrief en bereidverklaring

Aan de deelnemers
van het experiment
dagdetentie Rotterdam

Onderwerp: deelname aan onderzoek.

U staat vandaag aan het begin van uw verblijf in het huis voor dagdetentie. De komende zes weken zult u van 9 tot 5 een intensief programma volgen. De rest van de tijd verblijft u buiten de inrichting.

Dagdetentie is een nieuwe vorm van strafuitvoering. Zoals u wellicht weet, gaat het voorlopig nog om een experiment. Na ruim een jaar zal worden beslist of dagdetentie wel of niet officieel wordt ingevoerd.

Om die beslissing te kunnen nemen, wordt gedurende het experiment onderzoek gedaan. Het WODC, het wetenschappelijk onderzoeksbureau van het Ministerie van Justitie, zal dat onderzoek uitvoeren.

Het is de bedoeling met elke deelnemer in de vijfde week van het verblijf in het daghuis, een interview te houden. In dit interview kunt u kwijt wat u van dagdetentie vindt. Na ruim vier weken heeft u het merendeel van het programma achter de rug en weet u inmiddels wat het is om in dagdetentie te zitten.

Het interview wordt door een medewerker van het WODC afgenomen en zal ongeveer een uur in beslag nemen. Er zullen u vragen worden gesteld over zaken binnen en buiten de inrichting. Wij willen graag weten wat uw bevindingen zijn met het programma, met mede-gedetineerden, directie en personeel etc. Maar ook wat het voor u betekent, nu u zoveel meer vrijheid geniet dan in andere inrichtingen.

Behalve in dit vraaggesprek tijdens uw verblijf in dagdetentie Rotterdam, willen wij u nog een keer na uw vrijlating spreken. Dit tweede interview vindt plaats als u zo'n twee maanden vrij bent, zodat kan worden nagegaan wat voor effect dagdetentie heeft gehad op uw overgang naar de maatschappij. Na twee maanden kunt u immers goed beoordelen of u wat aan dagdetentie gehad hebt. Afspraken over dit tweede gesprek kunnen we tijdens het eerste interview maken.

Deelname aan de interviews gebeurt op vrijwillige basis. U bent dus niet verplicht er aan mee te doen. Maar uw deelname is wel van groot belang. Zonder de ervaringen van de gedetineerden kan dagdetentie niet op zijn waarde worden geschat. Wij garanderen dat de informatie uit de interviews op anonieme wijze zal worden verwerkt. De resultaten van het onderzoek zullen daarom nooit door anderen met uw persoon in verband kunnen worden gebracht.

Wij hopen dat we op uw medewerking kunnen rekenen. Als u nog vragen mocht hebben, kunt u bij de directeur terecht.

Hoogachtend

Ondergetekende, verklaart bij deze bereid te zijn deel te nemen aan het evaluatie-onderzoek van het experiment dagdetentie Rotterdam. Hij/zij is er van op de hoogte dat:

- deelname aan het onderzoek vrijwillig is;
- terugtrekking uit het onderzoek te allen tijde mogelijk is;
- gegevens op anonieme wijze worden verwerkt.

datum: - -19

handtekening:

Lijst van sinds januari 1989 in eigen beheer uitgegeven rapporten van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

- K1 Geschikt of niet geschikt? Een evaluatie van de Lik-op-Stuk-experimenten
L.C.M. Koolen; C.J. Wiebrens; E.A.I.M. van den Berg
- K2 Gestructureerd politiesepot in Jeugdzaken
E.J.M. Barendse-Hoornweg
- K3 Evaluatie van het schadebemiddelingsproject bij de Leidse politie
M.I. Zeilstra; H.G. van Andel
- K4 In Enschede verdacht. De werking van een prioriteitenprocedure bij politie en justitie
P.J. Linckens; J.L.P. Spickenheuer
- K5 Reclasseringswerk voor verslaafden. Een onderzoek naar meningen en ervaringen in het reclasseringsveld
Ed. Leuw
- K6 Beschermingsbewind
drs. E.M. Naborn
- K7 Een preventieproject in Gouda. Eerste resultaten van een project voor Marokkaanse jongeren
G.J. Terlouw; G. Susanne
- K8 Wel geplaatst, maar Een eerste verkenning van het verschijnsel moeilijk plaatsbare jongeren en de daarmee samenhangende capaciteitsproblemen in de residentiële hulpverlening
P.H. van der Laan
- K9 Criminaliteitspreventie in het onderwijs. Eerste deelexperiment: spijbelcontrole
M. Mutsaers; L. Boendermaker
- K10 Slachtofferzorg bij het openbaar ministerie. Verslag van een verkennend onderzoek bij een groot parket in het westen des lands
T. van Hecke; J. Wenmers; M. Junger
- K11 Evaluatie-onderzoek jeugdreclassering. Procesevaluatie
E. Spaans; L. Doornhein
- K12 Verkeersongevallen bij kinderen uit etnische minderheden
M. Junger; L. Steehouwer

- K13 Interimrapport Prejop Amsterdam
L. Boendermaker; S.M. Schneider
- K14 De strafkamer van de Hoge Raad in cijfers 1988-1989
E.J.M. Barendse-Hoornweg; dr. P.C. van Duyne
- K15 Knelpunten bij de toepassing van dienstverlening? Uitkomsten van een enquête onder rechters, officieren van justitie, advocaten en coördinatoren dienstverlening
R. Kockelkorn; P.H. van der Laan; C. Meulenberg
- K16 Duits drugstoerisme. Een veldonderzoek onder Duitse druggebruikers in Arnhem
M. Grapendaal; R. Aidala
- K17 Aandacht van de overheid voor bodembescherming: sinds wanneer? Een literatuuronderzoek
E.M.T. Beenakkers
- K18 Afhandeling van winkeldiefstal via de Halt-procedure. Evaluatie van een Rotterdams experiment
M. Kruissink; m.m.v. C. Verwers
- K19 Dagdetentie. Evaluatie van een experiment
B. Wartna; R. Aidala